

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 13 липня 2023 року)

Київ
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
2023

Електронне видання локального
використовування на CD-ROM

ISBN 978-617-8084-23-3

© Автори, 2023
© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2023

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 13 липня 2023 року)

Київ – 2023

УДК 34:338.242(082)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(протокол № 12 від 27 вересня 2023 р.)*

Перспективні напрями правового забезпечення повоєнної відбудови України [Електронний ресурс]: збірник матеріалів Науково-практичного круглого столу (м. Київ, 13 липня 2023 р.) / К.: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. 94 с. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

ISBN 978-617-8084-23-3

У збірнику представлені наукові доповіді учасників Науково-практичного круглого столу «Перспективні напрями правового забезпечення повоєнної відбудови України», який відбувся 13 липня 2023 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем повоєнної відбудови України. Учасники обговорили проблеми правового забезпечення відбудови, формування її механізму, роль суб'єктів господарської діяльності в цьому процесі, питання протидії корупції в приватному секторі господарювання, особливості надання медичних послуг, вивчення закордонного досвіду повоєнної відбудови.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, які вивчають актуальні проблеми цивільного і господарського процесів, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за порушення авторських прав.

ISBN 978-617-8084-23-3

© Автори, 2023

© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємства
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2023

ЗМІСТ

<i>Махінчук Віталій Миколайович</i>	7
ВСТУПНЕ СЛОВО	
<i>Полюхович Валерій Іванович</i>	10
ОСНОВНІ СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	
<i>Бакалінська Ольга Олегівна</i>	15
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	
<i>Безух Олександр Васильович</i>	21
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	
<i>Гончаренко Олена Миколаївна</i>	27
ЦИФРОВА МАРКА: ОБ'ЄКТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА/АБО ЦИФРОВИЙ АКТИВ	
<i>Кочин Володимир Володимирович</i>	35
«ТРЕТІЙ СЕКТОР» ЕКОНОМІКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ	
<i>Миронова Галина Анатоліївна</i>	40
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	

<i>Олефір Віктор Іванович</i> ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	46
<i>Андрущенко Лілія Вікторівна</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДНОВНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО РЕСУРСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	52
<i>Ковалишин Олександр Романович</i> КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ	58
<i>Черненко Олена Анатоліївна</i> АКЦІЇ ЯК ВІЙСЬКОВЕ МАЙНО	65
<i>Пождожук Роман Васильович</i> ДО ПИТАННЯ ПРО НАЛЕЖНУ ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ СТАНДАРТУ ПЕРЕСІЧНОГО СПОЖИВАЧА ВІДПОВІДНО ДО ACQUIS COMMUNAUTAIRE	70
<i>Запорожченко Аркадій Віталійович</i> ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СУД VS ІНВЕСТИ- ЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ – NIL SATIS NISI OPTIMUM	75

<i>Батрин Олеся Василівна</i>	81
ОКРЕМІ НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	
<i>Касьян Андрій Володимирович</i>	86
ВИКЛИКИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДОСВІДУ ХОРВАТІЇ	

Махінчук В. М.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Питання повоєнного відновлення України є актуальними з першого дня початку військової агресії російської федерації до нашої держави.

Так, вже 21 квітня 2022 року Президент України підписав Указ про утворення Національної ради з відновлення України від наслідків війни. Основними завданнями визначено:

розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, який, зокрема, передбачатиме відновлення і розбудову транспортної, медичної, соціальної, комунальної, виробничої інфраструктури та житла, інфраструктури енергетики, зв'язку, військової інфраструктури і військово-промислового комплексу, структурну модернізацію та перезапуск економіки, заходи з подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини;

визначення та напрацювання пропозицій щодо пріоритетних реформ, прийняття та реалізація яких є необхідними у воєнний і післявоєнний періоди;

підготовка стратегічних ініціатив, проектів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідними для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди.

План повоєнного відновлення України побудований на таких принципах: повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки; отримання статусу кандидата, а потім

повноправне членство в ЄС; побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації; налагодження логістичних маршрутів в західному напрямку; перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку; розвиток вітчизняного військово-промислового комплексу; самодостатність в енергетиці досягатиметься збільшенням видобування власного газу та розвитком атомної енергетики; кліматична модернізація.

Війна в Україні — це гуманітарна та економічна катастрофа. Однак з іншого боку вона відкриває вікно можливостей, зокрема долучити до модернізації і відновлення країни світових експертів різних галузей.

Постає питання яким чином безпосередньо буде здійснюватись відбудова. Насамперед, перед тим як відбудовувати, Україна намагається усіляко мінімізувати різного роду збитки від війни. Йдеться про релокацію бізнесів із зони бойових дій у безпечніші регіони, житло для тимчасово переміщених осіб, і загалом усі заходи, спрямовані на те, щоб люди і підприємства продовжували жити та працювати — відповідно, щоб жила економіка. Другий важливий етап — документування збитків. З одного боку, воно потрібне, щоб притягнути росію до відповідальності за воєнні злочини в міжнародних судах. Однак з іншого — таке документування допомагає зібрати інформацію про всі руйнування і збитки. Далі їх можна категоризувати і випрацювати плани для відбудови. Наприклад, в залежності від масштабів руйнувань, об'єкт може потребувати ремонту або реконструкції, або ж його доведеться відбудовувати з нуля. Щоб вирішити, спочатку треба зібрати інформацію про його пошкодження, проаналізувати, і вже на основі цього аналізу обрати, що робити з об'єктом.

Інформація про шкоду, яку заподіяли Україні та її громадянам російські війська, може надходити з усіх джерел. Це дані про руйнування об'єктів інфраструктури, житла, шкіл, мародерство, шкоду для екології та багато іншого. Важливо зібрану інформацію об'єднати в один реєстр, який і будуть використовувати для планування відбудови.

Одразу після завершення воєнних дій потрібно буде відновити критичну інфраструктуру. Зокрема — електромережі, дороги, залізничне сполучення, газопостачання, водогони, інтернет. Відбудувати школи і лікарні, забезпечити хоча б тимчасовим житлом тих, хто його втратив. На цьому етапі потрібно буде залучати все ще й гуманітарну допомогу.

Надалі держава і партнери будуть спрямовувати зусилля на відновлення економіки в цілому і її стабільне зростання. Основні зусилля будуть зосереджені на створенні робочих місць і постійних джерел генерування доходів. Це і програми підтримки і розвитку підприємництва, зважена фінансова політика, посилення енергетичного сектору.

Саме в цій частині зростає значення господарсько-правових засобів впливу на економіку України. Тому питання підняті в процесі обговорення на круглому столі спрямовані на пошук оптимальних шляхів вирішення існуючих проблем, створення відповідних правових механізмів забезпечення повоєнної відбудови України.

Полюхович В. І.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ МЕХАНІЗМУ ЗДІЙСНЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Питання повоєнної відбудови та відновлення України є сьогодні актуальним, хоча ми наразі не можемо чітко визначити чіткі часові межі закінчення бойових дій. Проте навіть теоретично активна фаза бойових дій може припинитися неочікувано і Україна може не лише військовим шляхом проводити визволення своєї території, але й під тиском міжнародної спільноти може бути сформовано мирний план деокупації території України, який почне реалізовуватись в стислі строки. Саме тому нам сьогодні необхідно формувати перспективні плани та відповідні напрями повоєнної відбудови України. Безперечно господарсько-правова наука повинна бути задіяна в цьому процесі, адже саме господарсько-правові засоби є основним інструментом правового забезпечення цього процесу.

Для формування дієвого механізму повоєнної відбудови необхідним є проведення цілого комплексу заходів із застосуванням системного підходу для вирішення цього фундаментального завдання. Перш за все потрібно визначити систему утворюючі складові цього процесу, бо лише комплексно сформований план заходів, що базується на об'єктивних показниках, може бути як підставою для реальних кроків, так і обґрунтуванням для потенційних спонсорів, інвесторів, підрядників, інших зацікавлених сторін для участі в процесі відновлення економіки України.

Першочергово має бути визначено перелік матеріальних об'єктів, які підлягають відбудові або

створенню нових об'єктів на заміну втрачених. Грубо кажучи необхідно провести інвентаризацію втраченого і відповідно визначити перспективи розвитку конкретних районів з метою планування відновлення виробництв та соціальних об'єктів, або формування нових напрямів регіонального економічного розвитку з урахуванням існуючої інфраструктури та людського потенціалу. Така інвентаризація повинна бути здійснена із залученням галузевих міністерств та відомств з урахуванням інформації органів місцевого самоврядування. Зрозуміло, що в умовах, коли на частині території України тривають бойові дії не в усіх випадках можливим є отримання комплексної та об'єктивної інформації про стан тих чи інших об'єктів інфраструктури, але використовуючи цифрові технології, аналітичні методи та аналогію можливим є формування достатньо об'єктивної бази даних, яка б відбивала реальний стан речей.

На підставі сформованої бази даних є можливим формування перспективного плану та програм відновлення втрачених об'єктів або побудови нових виробництв та об'єктів соціальної інфраструктури аж до створення проектно-кошторисної документації по об'єктам планування. Звичайно основним в цьому плануванні повинно бути визначення людського потенціалу конкретного регіону. Що полягає перш за все у визначенні потреб регіону, а потім його економічного, господарського потенціалу для відновлення або створення нової соціально-виробничої орієнтації та ролі в економіці України з урахуванням зовнішньоекономічних факторів.

Після з'ясування переліку втрачених об'єктів інфраструктури та визначення перспектив та напрямів відбудови або створення нових виробництв і підготовки відповідних програм відновлення, суттєвою складовою

механізму післявоєнної відбудови є визначення обсягу засобів виробництва та відповідно переліку суб'єктів господарювання, які можуть бути залучені для реалізації поставлених завдань. Безумовно необхідно зосередити увагу на можливості максимального залучення вітчизняних виробничих потужностей та відповідно вітчизняних виробників та надавачів послуг для розвитку внутрішнього ринку робіт та послуг, надання робочих місць нашим громадянам, створенні умов для повернення фахівців, що до та під час війни змушені були виїхати та застосовувати свої здібності за кордоном України. Зрозуміло, що невідворотним буде залучення іноземних фахівців та компаній для проведення комплексних робіт з використанням передових технологій, але це, на наш погляд, повинно бути здійснено лише у випадках відсутності вітчизняних можливостей для виконання того чи іншого виду робіт, надання послуг.

Іншою суттєвою складовою механізму повоєнної відбудови є джерела її фінансування. Як ми знаємо з початку повномасштабної агресії російської федерації на територію України країни Євросоюзу та Сполучені Штати Америки і Канада постійно надають фінансово-економічну допомогу нашій країні для забезпечення всіх необхідних потреб. Хоча це стосується в першу чергу військових потреб України, але у зв'язку із значним падінням валового внутрішнього продукту й інші сфери життя країни потребують матеріальної підтримки яка постійно надається. Зрозуміло, що і повоєнна відбудова та відновлення України не можуть бути здійснені без фінансової участі іноземних партнерів. В цій частині необхідним є визначення обсягів, джерел і суб'єктів надання фінансових ресурсів, механізмів залучення та перспектив їх наступного повернення, гарантій їх

цільового використання. Це також великий обсяг роботи, який потребує залучення окрім вітчизняних ресурсів та спеціалістів також іноземних фахівців, міжнародних організацій, фінансових донорів.

Кожний із окреслених етапів та по суті складових механізму повоєнної відбудови України потребує відповідного правового супроводу та забезпечення. Серед важливих чинників цього процесу необхідно відзначити зростаючу ролі державного впливу та участі в забезпеченні процесу відновлення України. Лібертаріанські ідеї в розвитку державного регулювання мають добрі перспективи в суспільстві, що стабільно розвивається без серйозних зовнішніх загроз. В поточній ситуації навпаки роль держави значно посилюється, бо має місце загроза самому існуванню суспільства. Безумовно і в повоєнний час ця роль буде важливою і незамінною. Адже лише держава зможе бути гарантом, а часто і безпосереднім суб'єктом зовнішніх запозичень. Без державного регулювання та контролюючого впливу неможливо буде забезпечити належне виконання програм відбудови та відновлення цілих регіонів України. А дієвим засобом поєднання зусиль держави та суспільства є застосування інструментів державно-приватного партнерства. Саме розумний баланс відносин між державою як замовником та відповідно контролером виконання поставлених завдань та суб'єктами господарювання може бути дієвим механізмом реалізації вироблених програм та планів повоєнної відбудови України.

Таким чином, лише належна реалізація та втілення в життя всіх окреслених складових механізму повоєнної відбудови України з використанням інструментів державно-приватного партнерства може та повинна стати базою для відбудови втраченої соціально-економічної

інфраструктури та створення нових виробництв та об'єктів з використанням передових світових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV із змінами і доповненнями.
3. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» 11 вересня 2003 року № 1160-IV із змінами і доповненнями.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм: монографія. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 337 с.

Бакалінська О. О.

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Так історично склалося, що кожен військовий конфлікт в Європі істотно змінював економічну та політичну мапу світу. Напевно більшість європейців не усвідомлюють те, що військове вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року поклато край понад 70-річному існуванню повоєнного світу, підвалини якого були закладені ще Лігою Націй в 30-х роках ХХ сторіччя. Європейська інтеграція, розширення економічних свобод та багаторівнева співпраця держав з різним ступенем економічного і соціального розвитку, політика збалансування економічних інтересів держав світу, відповідальна та обґрунтована допомога найменш розвиненим країнам не захистила Європу від військового конфлікту у другому десятилітті ХХІ сторіччя.

Світ заснований на принципах поваги до прав і свобод людини і громадянина, боротьби з бідністю та захисту матеріальних і нематеріальних надбань європейської цивілізації протистоїть жорстокій та необґрунтованій агресії, спрямованій на захоплення територій та природних ресурсів.

Вторгнення Російської Федерації в Україну призвело до значних жертв серед мирного (цивільного) населення, значної міграції населення не тільки в Україні, а й в цілому в Європі; масштабних руйнувань житлового фонду та промислових підприємств, соціальних закладів, припинення господарської діяльності багатьма суб'єктами господарювання. Наслідки цього вторгнення будуть відчуватися впродовж поколінь через порушення умов для належного людського розвитку, знищення властивої

Україні культурної спадщини та зміни позитивної траєкторії економічного розвитку на протилежну.

Незважаючи на те, що військовий конфлікт продовжується, і жодний регіон України не є захищеним від агресивних дій загарбників, майбутнє нашої держави формується вже сьогодні зусиллями державних діячів, волонтерів, військових, підприємців, міжнародних партнерів та організацій. Одним із стратегічних напрямів розвитку нашої держави в цих складних умовах є відновлення та збереження міжнародної торгівлі, виконання зобов'язань українських товаровиробників перед іноземними компаніями та міжнародними організаціями, розширення ринків збуту для української продукції. До війни загальний експорт товарів з України становив \$68 млрд. За даними Держстату, у 2021 році експорт українських товарів та послуг до ЄС сягнув 26,8 млрд дол. Обсяг імпорту 27 країн ЄС до України становив 28,9 млрд дол. Раніше багато українських компаній задовольнялися внутрішнім ринком і не бачили потреби вкладатися в експортні процеси, основними експортерами виступали металурги та аграрії, характер експорту був переважно сировинним. Сьогодні розвиток експорту – це питання виживання для українських товаровиробників та шлях для швидкого та ефективного відновлення економіки України в повоєнний час. Стратегічною метою українських товаровиробників має стати інтеграція в ланцюжки поставки продукції з більшою доданою вартістю. В таких умовах важливим елементом майбутнього відновлення України має стати фінансово-економічна підтримка з боку партнерів.

Саме тому, на Лондонській конференції з відновлення URC 2023 Європейська Комісія представила програму підтримки відновлення і відбудови України

шляхом створення спеціального Фінансового інструменту для України на період 2024-2027 рр., загальний розмір Інструменту становитиме до 50 млрд євро на 4 роки.

Новий Інструмент стане частиною Багаторічної фінансової перспективи ЄС на 2021-2027 рр. Інструмент буде направлено на підтримку макрофінансової стабільності України, сприятиме відновленню і реконструкції, а також модернізації нашої країни під час впровадження ключових реформ на шляху вступу до ЄС. Він підтримуватиме перехід до зеленої, цифрової та інклюзивної економіки, яка поступово узгоджуватиметься з правилами та стандартами ЄС.

Особливістю запропонованого механізму має стати реалізація Плану відновлення і відбудови України.

Інструмент включатиме три складові:

I) Фінансову підтримку у вигляді грантів і позик. Це забезпечить стабільне та передбачуване фінансування, направлене на підтримку фінансової стабільності України, водночас забезпечуючи міцну основу для захисту бюджету ЄС. Кошти за цією складовою Інструменту надаватимуться на основі виконання Плану, який підкріплюватиметься низкою умов і графіком виплат, погоджених з ЄС. Кошти надаватимуться у визначеному розмірі на щоквартальній основі, за умов виконання таких умов. У разі недосягнення прогресу, кошти тимчасово будуть призупинені, але Україна може розраховувати на таку виплату протягом 12 місяців у разі впровадження відповідних реформ. Значний акцент буде зроблено на реформі державного управління, належному урядуванні, верховенстві права, боротьбі з корупцією та ефективному управлінні фінансами.

II) Спеціальну інвестиційну структуру, призначену для залучення та мобілізації державних і приватних інвестицій для відновлення та реконструкції України на

підтримку реалізації Плану. Він доповнить усі існуючі інструменти підтримки України, такі як бюджетні гарантії, фінансові інструменти або змішане фінансування (фінансування та гарантії), з можливістю розширення, коли це дозволять умови.

III) Технічну допомогу, включаючи експертну підтримку реформ, підтримку муніципалітетів, громадянського суспільства і інші форми двосторонньої допомоги, які зазвичай доступні для країн, які готові до вступу в рамках Інструменту підготовки до вступу (ІРА). У рамках цієї складової також можна буде підтримувати інші ініціативи, спрямовані на реагування на російську агресію проти України, в тому числі на забезпечення дотримання міжнародного права щодо злочинів, скоєних росією на території України.

Гранти будуть мобілізовані за допомогою нового спеціального інструменту “Ukraine Reserve”, запропонованого в рамках перегляду Багаторічної фінансової перспективи 2021-2027 рр. (MFF). Позики будуть гарантовані резервом, подібно до поточного фінансування в рамках макрофінансової допомоги на 2023 р. (MFA+). Резерв — це різниця між верхньою межею власних ресурсів, тобто максимальною сумою ресурсів, яку Європейська Комісія може попросити у держав-членів ЄС внести в певний рік, та коштами, які Комісії фактично потрібні для покриття витрат, передбачених бюджетом. Інструмент буде гнучким і прозорим. Це дозволить Україні у разі необхідності вносити запит на додаткове фінансування, а також змінювати умови Плану, у разі неможливості їх виконання, через об’єктивні причини. Інструмент вимагатиме аудит та контроль за використанням коштів з тим, щоб забезпечити захист фінансових інтересів ЄС. Україна повинна буде провести

реформу системи аудиту та контролю в рамках Плану. Європейська Комісія зможе здійснювати перевірки реалізації проектів, пов'язаних з Планом, у будь-який момент проектного циклу.

Незалежна аудиторська рада буде звітувати перед Європейською Комісією про використання коштів в рамках усього Інструменту. У цьому зв'язку, Європейська Комісія укладе Рамкову угоду з Україною щодо управління, контролю, нагляду, моніторингу, оцінки, звітності та аудиту коштів у рамках Інструменту.

Інструмент замінить існуючу макрофінансову програму. Однак, План відновлення, який Україна повинна буде розробити, буде включати в себе умови, пов'язані із вимогами, які також були частиною структури MFA+, такими як макрофінансова стабільність, нагляд за бюджетом та управління державними фінансами. Новизна полягає в розробці Плану, який пов'язуватиме виділення коштів із проведенням галузевих і структурних реформ. Подібно до MFA+, кредитний компонент підтримки буде гарантований резервом бюджету ЄС. Інструмент буде відкритим для інших донорів (держав-членів ЄС, країнпартнерів, міжнародних організацій) і сприятиме співпраці та синергії з партнерами-однодумцями. Інструмент також відкриває можливість використовувати доходи, отримані від заморожених та нерухомих російських активів, як внесок у відновлення та реконструкцію України. Робота щодо можливого використання російських активів для відновлення та реконструкції України триває.

Прийняття нового Фінансового інструменту для України в рамках Багаторічної фінансової перспективи ЄС на 2024-2027 рр. є позитивним сигналом з точки зору

стабільного забезпечення фінансуванням України на найближчі 4 роки.

Окремий Фінансовий інструмент для України в рамках бюджету ЄС також є свідченням того, що Україна сприймається ЄС, як потенційний член Союзу.

Гнучкість інструменту, дозволятиме Україні, у разі належного впровадження реформ, використовувати і інші фінансові ресурси бюджету ЄС.

Разом з тим, успішність реалізації завдань відбудови буде залежити від прозорості та збалансованості Плану відновлення, його виконуваності та добросовісності. Дуже важливим моментом для України має стати готовність правової системи та адміністрації до реалізації реальних а не віртуальних проєктів та співпраця з громадськими та міжнародними організаціями.

Безух О. В.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Однією з передумовою сталого розвитку в умовах світової економіки та інших глобальних викликів, зокрема трансформації економіки в умовах війни, є цифровізація економіки. В останній час правове поле характеризується прийняттям законів України «Про електронні комунікації», «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про віртуальні активи» які удосконалюють правове регулювання виникаючих відносин у сфері цифрових технологій, але не створюють цілісної концепції цифрової економіки та її правового регулювання.

По-перше, в законодавстві України та і у правовій науці відсутнє визначення цифрової економіки, тому, наприклад, назва закону про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні не відображає його зміст, який зводиться лише до визначення засад функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів.

По-друге, закон України «Про національну програму інформатизації», Концепцію Національної програми інформатизації схвалено законами України від 4 лютого 1998 року та з того часу вона зазнавала лише певні технічні зміни. На думку автора, виходячи з стану правового регулювання, ця концепція до останнього часу не стала керівним документом для Кабінету міністрів

України. Створення 2019 році міністерства цифрової трансформації України та прийняття нового закону «Про національну програму інформатизації», який набув чинності 1 березня 2021 року створює умови цифровізації та почало вирішувати певні питання, проекти в цій сфері, які не передбачають питань комерціалізації.

По-третє, національна програма інформатизації - це комплекс завдань, програм, проектів, робіт з інформатизації, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства, які реалізуються на державному, галузевому, регіональному та місцевому рівнях, шляхом створення розвитку, інтеграції та підтримки інформаційно-комунікаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій. Це передбачає сегментарний характер цифровізації економіки, та відповідно й правового регулювання та виконання.

Сьогодні головна увага приділяється наданню державних послуг та сприяння наданню державних послуг шляхом розробки та втілення комплексної платформи обміну даними Трембіта, інформаційної системи Вулик для адміністративних центрів обслуговування, різноманітних платформ Дія для надання послуг фізичним і юридичним особам, інших проектів Міністерства цифрової трансформації. Але ж це не цифровізація економіки. Цифровізація економіки передбачає втілення сучасних цифрових технологій в бізнес-процеси.

Вчетверте, проблемним є визначення характеру відносин, які виникають при цифровізації економіки. З одного боку виникають певні інформаційні відносини та відносини з використання та захисту об'єктів інтелектуальної власності. З іншої сторони, економіка не оперує поняттями, наприклад, нематеріального блага, об'єкти цивільних прав, які в економічній сфері

перетворюються в поняття товару, засобів виробництва та ін. Згідно ст. 66 Господарського кодексу України майно підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства.

Фактично, незважаючи на нематеріальну природу комп'ютерних програм, в економіці вони підпадають під концепцію «капітальних благ (також званих комплексними системами продуктів (CoPS), і засобами виробництва) є «...серією різнорідних товарів, кожен з яких має специфічні технічні характеристики...» у формі блага тривалого користування, який застосовується у виробництві товарів або послуг. Капітальні блага є особливою формою економічного блага і є матеріальною власністю.»¹

Нажаль, преваліруюча концепція об'єктів цивільних прав економічні та правові закономірності, які відбуваються в сучасній ринковій економіці та вносить плутанину і в інших сферах правового регулювання. Наприклад, ст. 13 ЦК України не допускає використання цивільних прав з метою обмеження конкуренції, разом з тим, цифрові дані створюють об'єкти авторських прав, що захищаються як абсолютні права, що в економіці створює певні проблеми у сфері оподаткування та комерційного обороту.

Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» визначає лише організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні

¹ Капітальне благо. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE

шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів.

В свою чергу правовий режим Дія Сіті - сукупність правових норм, якими визначаються права та обов'язки особи, що виникають, змінюються та припиняються у зв'язку із зверненням про набуття, набуттям та втратою статусу резидента Дія Сіті, а також особливості регулювання відносин за участю резидента Дія Сіті і щодо участі у його статутному капіталі

Виникає закономірне запитання: статус резидента Дія Сіті це і є цифровізація економіки?

Цифрові технології стали базою для створення нових продуктів, цінностей, властивостей та, відповідно, основою отримання конкурентних переваг на більшості ринків. Цифрова трансформація зумовлює появу нових унікальних систем і процесів, що складають їх нову ціннісну сутність (наприклад, система автоматизації таксі Uber, система пошуку місць проживання Airbnb, цифровий банкінг тощо).

Трансформації у промисловості відбуваються згідно з концепцією «Індустрія 4.0» та з появою кібервиробництв, кіберсистем та кібермашин.

Разом з тим в Україні існують бар'єри для розвитку саме цифрової економіки. До таких можна віднести:

1. Відсутність цільових національних (державних) програм, проектів, інфраструктур підтримки та стимулювання (особливо податкове) бізнесу до використання цифрових інструментів та рішень, а також розвитку інноваційного підприємництва. Ще раз необхідно підкреслити, що Дія Сіті є лише невеликим сегментом, спрямованим на певну частину програмістів, а пільгу

щодо сплати податку на додану вартість на цифрові послуги скасували з 1 січня 2023 року, тобто бізнес повинен надати державі додаткові кошти за цифровізацію у вигляді ПДВ.

2. Формальне бачення, стратегії та ініціатив цифровізації економіки та сфер життєдіяльності суспільства та країни в цілому. Фактично будь-який рух вперед базується на іноземних грантах, тобто ініціативі іноземних партнерів.

3. Відсутність сталої системи впровадження цифрових навичок та навичок інноваційного підприємництва на рівні середньої та вищої освіти, в секторах економіки та в суспільстві взагалі. Мається на увазі робота на результат, а не формальне включення відповідних предметів без підкріплення цього відповідним обладнанням, технологіями та методиками. Це свідчить про декларативний характер закону України «Про національну програму інформатизації».

4. Відсутність надійної системи захисту знань, досвіду напрацювань у сфері програмування. Конструкції цивільних об'єктів ноу-хау та комерційної таємниці не завжди захищають від потрапляння інформації до конкурентів.

Цифровізація як елемент комплексної стратегії може вирішити певні завдання в економіці, а саме:

Підвищення конкурентоздатності певних галузей та секторів економіки, але як вказувалося, системне завдання галузевої цифровізації не поставлено.

Поява нових напрямків економічного розвитку, де системно застосовуються цифрові технології. Передумови для цього є.

Прикладом є прийняття закону України «Про віртуальні активи», який регулює правовідносини, що

виникають у зв'язку з оборотом віртуальних активів в Україні, визначає права та обов'язки учасників ринку віртуальних активів, засади державної політики у сфері обороту віртуальних активів. Згідно із законом віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Але ж знову закон не набирає чинності, оскільки для цього потребуються зміни до Податкового кодексу України.

Як підсумок можливо стверджувати, що цифрова економіка — це економіка, де ключовими факторами (засобами) виробництва є цифрові дані: набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, числові, текстові тощо. Їх використання як ресурсу дає змогу істотно підвищити ефективність, продуктивність, цінність послуг та товарів, побудувати цифрове суспільство.

Цифрові дані є ключовими факторами виробництва. Нажаль переважно вони розглядаються як об'єкти цивільних прав, що також не повинно бути виключено, але принциповий підхід є, на думку автора, неправильним.

Гончаренко О. М.

**ЦИФРОВА МАРКА: ОБ'ЄКТ ПРАВА
ИНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА/АБО
ВІРТУАЛЬНИЙ АКТИВ**

На початку ХХІ століття поява нових об'єктів правових відносин часто пов'язана з цифровізацією суспільства, розвитком цифрової економіки. Тому, питання правового регулювання цифрових об'єктів потребують визначеності, незважаючи на дискусії щодо їх правової природи. Як слушно зазначає О.М. Вінник: «... визначення правового режиму більшості цифрових об'єктів... не є чітким та зрозумілим для пересічних учасників відносин цифрової економіки... Вирішення цієї проблеми має велике значення, оскільки вона позначається на можливостях найбільш вразливих (і, відповідно, найменш захищених) учасників відносин цифрової економіки (особливо електронних споживачів та суб'єктів малого підприємництва) щодо реалізації та захисту своїх цифрових прав і пов'язаних з ними майнових інтересів при використанні зазначених об'єктів»².

У цьому аспекті доречно відмітити євроінтеграційний вектор бачення цифрового суспільства. У Політичній програмі «Цифрове десятиліття до 2030 року» зазначається, що «Протягом усього цифрового десятиліття ЄС дотримуватиметься орієнтованого на людину сталого бачення цифрового суспільства, щоб розширити можливості громадян і бізнесу. Цифровий світ має базуватися на європейських цінностях – там, де ніхто не залишиться позаду, кожен має свободу, захист і

² Вінник О. Право цифрової економіки України: навчальний посібник. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 69-70.

справедливість. Європейське цифрове десятиліття – це місце, де кожен має навички використання щоденних технологій. Навіть малі підприємства використовують технології, щоб приймати кращі бізнес-рішення, взаємодіяти зі своїми клієнтами або покращувати частину своїх бізнес-операцій. 3. Україна долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року, у якій йдеться про те як зробити Європу ще більш зеленою та цифровою⁴ та виділяється відповідне фінансування на цифровізацію. Тому, належне чітке та зрозуміла правове регулювання цифрових об'єктів є важливим напрямком роботи законодавця.

Особливістю при реалізації принципу правової визначеності у законопроектній роботі у сфері цифрової економіки є дискусійність визначення правової природи її об'єктів. Законодавцю складно встановлювати термінологічний апарат, узгоджувати його із іншими дефініціями, які містяться в інших законах, оскільки насамперед суперечливими є питання місця законодавства у сфері цифрової економіки у загальній системі законодавства. Прикладом спроби законодавчого закріплення нового цифрового об'єкта – цифрової марки є проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про поштовий зв'язок» (щодо врегулювання питання випуску цифрової марки)» реєстрац. № 8280 від 13.12.2022 року.

³ EUROPE'S DIGITAL DECADE URL:[HTTPS://DIGITAL-STRATEGY.EC.EUROPA.EU/EN/POLICIES/EUROPES-DIGITAL-DECADE](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade)

⁴ THE DIGITAL EUROPE PROGRAMME URL:[HTTPS://DIGITAL-STRATEGY.EC.EUROPA.EU/EN/ACTIVITIES/DIGITAL-PROGRAMME](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme)

У проєкті пропонується нова дефініція «цифрова поштова марка», під якою розуміється «поштова марка - унікальний (невзаємозамінний) віртуальний актив, який посвідчує майнові права на цифрове зображення поштової марки або похідного твору від зображення поштової марки, як об'єкт цивільних прав, визначений індивідуальними ознаками, та не може бути замінений аналогічним віртуальним активом без зміни його вартості та/або сутності». Однак зазначене визначення є недостатньо чіткими, а також незрозумілим є правовий режим обороту такого перспективного об'єкту цифрової економіки. З цього визначення є незрозумілим, чому цифрова поштова марка: 1) є віртуальним активом та у чому полягає її «унікальність» та «невзаємозамінність»; 2) посвідчує лише майнові права, а не перебуває у власності; 3) посвідчує майнові права на похідний твір від зображення поштової марки. Також не зрозумілим є терміни «аналогічний віртуальний актив», «сутність віртуального активу», оскільки вказані терміни у законодавстві не визначені.

Зауважимо також, що у практиці закордонних держав відсутнє єдине розуміння цифрової поштової марки та досвід її використання. Зокрема, цифрова марка (англ. digital stamp) може бути у виді 12-значного унікального алфавітно-цифрового коду та використовується для підтвердженням доставки⁵. Вона може бути схожа на звичайну поштову марку як цифрове зображеннями на електронному носії. Цифрова поштова марка може бути

⁵O'DONOVAN, B. AN POST LAUNCHES NEW DIGITAL STAMP. URL: [HTTPS://WWW.RTE.IE/NEWS/BUSINESS/2022/1012/1328565-DIGITAL-STAMPS-AN-POST/](https://www.rte.ie/news/business/2022/1012/1328565-digital-stamps-an-post/).

завантажена та надрукована на конвертах або пакетах уповноваженими особами⁶.

Поряд з цифровою маркою використовується і крипто-марка (англ. crypto-stamps), яка і пов'язана із блокчейном. Зокрема, у рамках своєї .POST Group (DPG) UPU запустив новий проект блокчейну, спрямований на створення цифрового ринку для розміщення, торгівлі та відстеження крипто-марок⁷. UN Crypto Stamp — це нове покоління марок Організації Об'єднаних Націй, підключених до блокчейну Ethereum. Створенням, володінням, обміном і торгівлею цифровими марками керують за допомогою смарт-контракту, розгорнутого в блокчейні Ethereum. Кожна марка містить унікальний секретний код, прихований за областю надряпання. Секретний код дозволяє його власнику активувати точно один екземпляр цієї марки в блокчейні як цифровий предмет колекціонування»⁸. Крім того, Crypto Stamp — це матеріальна поштова марка, яка має двійника NFT у блокчейні. Перші офіційні криптографічні марки були випущені в травні 2018 року Національним поштовим відділенням Гібралтару. 11 червня 2019 року Австрійська пошта випустила, як вона стверджувала, першу в світі блокчейн-марку. Щоб отримати Crypto Stamp, власникам матеріальної марки зазвичай потрібно відсканувати штрих-код на марці. Після сканування власник отримує версію NFT, якій присвоюється рейтинг дефіциту⁹. Отже, крипто-

I. ⁶ DIGITAL STAMP. URL: [HTTPS://EN.WIKIPEDIA.ORG/WIKI/DIGITAL_STAMP](https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_stamp).

⁷ Blockchain brings philately to the digital world URL: <https://www.upu.int/en/News/2020/12/UPU%E2%80%99s-blockchain-project-brings-philately-into-the-digital-world>.

⁸ What is it?The UN CRYPTO STAMP URL:<https://crypto.unstamps.org/>.

⁹ CRYPTO STAMPS (OFFICIAL) URL:[HTTPS://THEDIGITALPHILATELIST.COM/NFT-CRYPTO/CRYPTO-STAMPS-OFFICIAL/](https://thedigitalphilatelists.com/nft-crypto/crypto-stamps-official/).

марку колекціонують та створюють відповідно цифрові колекції (цифрова філателія)¹⁰.

Звичайно, цифрова економіка – це інноваційний результат, а інновації не можливі без саморегулювання, творчого підходу, розвитку науки, створення продукту, який би відрізнявся від інших та задовольняв попит на «особливі» товари та послуги. [2, с. 57]¹¹. Однак змішування понять, двозначність або багатозначність термінів призведе до колізій у законодавстві та втрати його ефективності.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи» «віртуальний актив - нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав». Згідно із ч. 1 ст. 6 цього закону «право власності на віртуальний актив набувається за фактом створення віртуального активу, вчинення та виконання правочину щодо віртуального активу, на підставі норм закону або рішення суду і засвідчується володінням ключа такого віртуального активу, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті». Отже, щодо віртуального активу застосовується правовий режим власності.

¹⁰ Landge, R. G., Khaparde V. Postage Stamps and Digital Philately of Europe Countries. Library Progress (International) Vol.40, № 1, January-June 2020: P.12-20 DOI: 10.5958/2320-317X.2020.00002.1.

¹¹ Гончаренко О. М. Саморегулювання цифрової економіки. Цифрова економіка та електронний бізнес: окремі проблеми правового регулювання. Збірник наукових праць. За заг. ред. О. М. Вінник. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. С 56-82.

Також, згідно із абз. 2 ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (право володіння, розпорядження, користування), спеціальне майнове право на об'єкт незавершеного будівництва, майбутній об'єкт нерухомості, а також інші специфічні права (право на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та право вимоги. Тому, дискусійним видається положення про те, що цифрова поштова марка посвідчує лише майнові права на цифрове зображення поштової марки та не набувається у власність. Отже, поштова марка може перебувати у власності, а цифрова поштова марка - це цифрова форма поштової марки, не залежно від того чи вона відцифрована, чи первинно створена за допомогою електронних (цифрових) технологій.

Згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «похідний твір - твір, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, обробка фольклору, інша переробка твору) чи його творчим перекладом на іншу мову (до похідних творів не належать аудіовізуальні твори, одержані шляхом дублювання, озвучення, субтитрування українською чи іншими мовами інших аудіовізуальних творів)». Тому, похідний твір є окремим об'єктом авторського права та є творчою переробкою іншого існуючого твору. Тобто, цифрова поштова марка втілюється у цифровому форматі, може бути створена на основі поштової марки, наприклад, шляхом відцифрування поштової марки, яка є уже

похідним твором (творчо переробленим). Крім того, цифрова поштова марка може бути створена як похідний твір шляхом переробки за допомогою електронних технологій. Похідний твір є об'єктом права власності.

Проектом пропонується доповнити ст. 18 Закону України «Про поштовий зв'язок» новими ч.ч. 6 та 7: «Цифрова поштова марка є об'єктом образотворчого мистецтва та не є засобом оплати послуги поштового зв'язку з пересилання письмової кореспонденції, що надається призначеним оператором поштового зв'язку. Порядок використання цифрової поштової марки визначається призначеним оператором поштового зв'язку».

Згідно із ч. 5 ст. 18 Закону України «Про поштовий зв'язок» передбачено, що призначений оператор поштового зв'язку видає поштові марки, марковані конверти і поштові картки з використанням спеціальних елементів захисту за тематикою і зразками, які погоджуються з Редакційно-художньою радою з питань видання поштових марок, маркованих конвертів і поштових карток в Україні, склад, функції, права та обов'язки якої визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання послуг поштового зв'язку. Тому, не зрозумілим у цьому випадку видається те, чому цифрова поштова марка, яка є твором образотворчого мистецтва (як це пропонується проектом) не потребує відповідного узгодження з Редакційно-художньою радою. Крім того, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відтворення - виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного

зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку може зчитувати комп'ютер. Тобто, цифрова поштова марка, може розглядатися як примірник поштової марки, оскільки проектом не наділена особливостями, які би відрізняли її від інших творів образотворчого мистецтва.

Отже, законодавцю слід правильно визначити поняття «цифрової марки» та «крипто-марки» та не змішувати ці поняття. І цифрова марка і крипто-марка – це різновиди поштової марки. Саме крипто-марка є об'єктом колекціонування за допомогою системи блокчейн. Крипто-марка може бути і об'єктом права інтелектуальної власності і, за належного правового забезпечення, віртуальним активом. Якщо крипто-марка тільки втілюється у цифровій формі та є альтернативою фізичній поштовій марці, то її правове регулювання буде здійснюватися відповідно до Закону України «Про поштовий зв'язок» та компетентним органом визначатиметься Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку.

Кочин В. В.

«ТРЕТІЙ СЕКТОР» ЕКОНОМІКИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Здійснення євроінтеграційної стратегії України ґрунтуватиметься на регулюванні економічних відносин відповідно до Договору про функціонування ЄС на основі реалізації фундаментальних свобод: свобода заснування щодо форми та структурних змін (ст. 49, 54) та свобода руху капіталу (ст. 63). Період тривалої війни лише утвердив необхідність якіснішої взаємодії між державою та ринковими секторами для великої різноманітності форм, розташованих між домогосподарством, ринком та державою. Саме «третій сектор», що на разі характеризується найповнішою реалізацією економічних свобод, став ключовим у забезпеченні потреб особливо протягом широкомасштабного вторгнення.

Сутність невідприємницьких організацій вийшла з їх економічного розуміння, зокрема після висунення теорії провалу ринку або уряду (*market / government failure theory*), теорії провалу трастів або контрактів (*trust / contract failure theory*), теорія донорства (*donative theory*), теорія держави благополуччі (*welfare state theory*) та теорії взаємозалежності (*interdependence theory*)¹². Названі економічні теорії не лише пояснюють причини виникнення, що притаманно у більшій мірі історичним наукам, а обґрунтовують необхідність існування реальних суспільних відносин, які виникають в межах такої невідприємницької організації.

¹² *Cicoria C.* Nonprofit Organizations Facing Competition. The Application of United States, European and German Competition Law to Not-for-Profit Entities. *Ibid.* С. 23–28.

Теорія публічних благ (the Public Goods Theory, Burton Weisbrod, 1974, 1977) передбачає, що 1) є можливість створювати блага для багатьох осіб за ту ж ціну, що і впроваджувати для однієї особи, адже задоволення потреб однієї особи не перешкоджає задоволенню потреб інших у той же час; 2) виробництво блага для однієї особи не перешкоджає споживанню цього ж блага іншими особами. *Теорія провалу контракту (the Contract Failure Theory, Richard Nelson та Michael Krashinsky, 1973, 1977)* передбачає, що важко знайти якісний сервіс, що пропонується на ринку, тому (наприклад *Kenneth Arrow, 1963*) окремі організації є неприбутковими, оскільки вони відповідальні за велику групу осіб (наприклад, лікарні). Таким чином, необхідно зменшувати вартість заробітної плати управління організації з метою збільшення витрат на якість послуг. Так, відсутня необхідність повернення внесків до статутного капіталу організації або виплати дивідендів учасникам, з огляду на що виникає потреба лише у обґрунтованій компенсації витрат на послуги управління. Неприбуткові організації внаслідок цього мають власні особливості щодо контрактів в межах організації: 1) компенсація управлінню; 2) компенсація витрат на виробництво благ; 3) визначення мінімальної рівня оплати (*David Easley та Maureen O'Hara, 1983*). З огляду на це, неприбуткові організації мають більшу перевагу щодо балансу ціни та якості благ, що вони виробляють (*Burton Weisbrod та Mark Schlesinger, 1986*). *Теорії субсидіювання (Subsidy Theories, Eugene Fama та Michael Jensen, 1983)* стосується несприємницьких організацій та етапі їх виникнення, тобто має публічно-правові аспекти щодо надання їм субсидій у системах, які розвиваються. *Теорія споживчого контролю (the Consumer Control Theory, Avner Ben-Ner, 1986)*, присвячена порівнянню організацій, що не

розподіляють прибуток та споживчих кооперативів, які контролюються споживачами благ, які вони виробляють¹³.

Аналіз названих підходів до економічного розуміння непідприємницьких організацій дозволяє пізнати їх характерні риси, які: 1) відрізняють їх від публічних органів (утворень) та підприємницьких організацій; 2) визначають сутність відносин в межах організації, значення управління та зовнішнього впливу (наявність пільг та переваг) на їх діяльність; 3) визначають роль організацій у суспільстві і, як результат, особливості статусу у правовідносинах.

Зміст економічних відносин має набути відповідної *юридичної форми*, зокрема, окреслившись у відповідний правовий інститут. Основним же завданням є надання їм відповідного юридичного змісту на основі вже сформованих моделей. Першоосновою непідприємницьких юридичних осіб є реалізація права осіб на свободу об'єднання (для товариств) та виокремлення майнової основи – розпорядження власністю (для установ). Тому їх участь у економічних відносинах навряд чи змінить їх правову природу, зокрема зміст організаційних та майнових відносин.

Для забезпечення функціонування економічної системи виникає потреба у належному *правовому впливі* на економічні відносини шляхом їх *закріплення, стимулювання та охорони*. В умовах повоєнної відбудови є необхідність закріпити нове врегулювання відносин (тимчасове та постійне), сприяти їх розвитку шляхом забезпечення економічної свободи (відповідно до перспективних показників), утвердити розвиток власності та захист бізнесу від надмірного державного впливу

¹³ Hansmann H. Economic Theories of Nonprofit Organization. *The Economics of Nonprofit Enterprises*. За ред.: Steinberg R. Edward Elgar Publishing Limited, 2004. С. 5.

(реалізуючи компенсаційну функцію), а також охороняти економічні відносини через систему заборон, обмежень та юридичної відповідальності.

У міжгалузевій літературі приділяється увага розмежуванню *економічного та соціального регулювання* відносин. Зокрема, в межах економічного регулювання виділяють структурне регулювання та здійснене регулювання (*John A. Kay, John S. Vickers*). *Структурне регулювання* спрямовується на структуру ринку (порядок входження та виходу, вимоги до кваліфікації тощо), натомість *здійснене регулювання* спрямовує вплив на поведінку виробників та споживачі на ринку. Економічне регулювання застосовується переважно до природних монополій та значних структур на ринку. Соціальне ж регулювання стосується регулювання у сфері навколишнього природного середовища, захисту прав споживачів чи трудових прав з метою створення рівних можливостей¹⁴.

Відповідно до сутності регулювання економічні теорії поділяються на теорії публічного інтересу та теорії приватного інтересу у регулюванні. В загальних рисах *теорії публічного інтересу* у регулюванні зводяться до ринкової неспроможності та необхідності державного впливу на економічні процеси, за що і піддаються критиці з огляду на прагнення до досягнення ідеальної цілі (*Kenneth J. Arrow, Francis M. Bator, Robin Boadway, Neil Bruce*). Мета такого регулювання зводиться переважно до сфери соціального регулювання в умовах недосконалої конкуренції, відсутності ринків чи небажаних соціальних перспектив¹⁵. Крім того, розглядаються також інституційні

¹⁴ Regulation and economics. За ред.: *Van der Bergh R. J., Paccos A. M.* 2-е вид. Cheltenham, UK. Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 2012. С. 27.

¹⁵ Regulation and economics. Ibid. С. 29–33.

теорії регулювання в частині незалежності та підзвітності виробництва¹⁶.

У зв'язку з цим механізм правового регулювання розглядається із розумінням необхідності регулювання різних складових (приватних та публічних), що мають належний взаємозв'язок та належні межі правового регулювання. Теорії приватного інтересу регулювання передбачають, що відповідно до часу регулювання слугуватиме інтересам виробництва – теорія захоплення (*capture*). В межах цих досліджень виділилися чиказька школа регулювання (*George Stigler, Richard A. Posner, Roger G. Noll*, що передбачає що норма як регулятор потребується виробництвом, сформована та застосовується переважно для його вигоди), що була розширена зважаючи на політичні мотиви регулювання та їх зв'язок з виробництвом (*Sam Peltzman*) або через групи тиску (*Gary S. Becker*)¹⁷.

Таким чином, приватноправова роль громадянського суспільства полягає в реалізації ринкових економічних принципів, зокрема, у процесі так званої «приватизації» суспільних відносин (в умовах відбудови держава має визначити пріоритети управління і, як наслідок, відмовитися від державного регулювання та надати реалізацію соціально-економічних інтересів «приватними» учасникам ринку), шляхом координації та співпраці у економічних секторах (саморегулювання та громадське обговорення у правотворенні), внаслідок розширення неюрисдикційних способів захисту прав та інтересів; зовнішнє вираження цього процесу здійснюється невідприємницькими товариствами та установами, що мають на меті реалізацію суспільно корисних інтересів.

¹⁶ Regulation and economics. Ibid. С. 67–69.

¹⁷ Regulation and economics. Ibid. С. 51–60.

Миронова Г. А.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДАННЯ СУСПІЛЬНО ЗНАЧУЩИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах воєнного стану в Україні виникли специфічні виклики для системи охорони здоров'я щодо її спроможності надавати медичну допомогу всім, хто цього потребує. Через бойові дії втрачено значну частину майна закладів охорони здоров'я, обладнання, постраждало й кадрове забезпечення. Попри цілеспрямоване знищення медичної інфраструктури, система охорони здоров'я працює та трансформується відповідно до потреб, які постали з війною.

Втім у зв'язку із великою кількістю пацієнтів – жертв військової агресії – особливого суспільного значення набуває системне забезпечення надання спеціальної, в тому числі, реабілітаційної медичної допомоги постраждалим, як цивільним, так і військовим. За приблизними оцінками декілька мільйонів українців потребують та дедалі більше потребуватимуть тривалого високо спеціалізованого лікування та реабілітації (фізичної, психологічної) з метою посттравматичного відновлення здоров'я. Таке різке збільшення кількості пацієнтів становить безпрецедентний виклик для системи охорони здоров'я України за всю історію її незалежності.

Окремим фактором, що додає рівень складності завдання охоплення медичними послугами усіх постраждалих є значні фінансові обмеження бюджету країни, яка знаходиться у стані війни. Проте намагання приховати проблему та відкласти її вирішення вже у найближчій перспективі може призвести до її

поглиблення і, як наслідок, до соціального напруження та невдоволення тих, хто ціною свого здоров'я чинив опір збройній агресії або став її жертвою.

Лише невеличка частина пацієнтів з України має можливість отримати безоплатні курси лікування та реабілітації за кордоном коштом приватних благодійників, гуманітарних фондів і держав, які підтримують Україну. Проте про більшість своїх громадян, які постраждали від війни, має подбати держава, саме тому необхідні термінові та дієві кроки у напрямку коригування моделі медичної реформи, вибору найбільш оптимальних шляхів реагування на виклики та напрацювання відповідних соціальних та правових інструментів.

У ході суспільного діалогу, що розпочався, висловлюються окремі пропозиції щодо нової моделі медичного забезпечення, яка допоможе впоратися з новими безпрецедентними викликами та не залишити громадян та їх родини на одинці зі своїми проблемами. Ключове завдання держави – швидке розгортання інфраструктури реабілітаційної допомоги – може бути виконане завдяки поєднанню нових інструментів організації та фінансування галузі, відповідного нормативно-правового супроводження.

Очевидно, що лише силами державного та місцевих бюджетів неможливо буде забезпечити надання медичної допомоги дедалі зростаючій кількості тих, хто її потребує. Тому побудова у найкоротші терміни сучасної реабілітаційної інфраструктури по всій країні може бути здійснено шляхом поєднання комплексу заходів та якісних управлінських рішень. Серед перспективних напрямів формування потужного якісного медичного сектору вбачаються такі: впровадження добровільного медичного страхування у закладах охорони здоров'я всіх форм

власності; встановлення гарантій співоплати при отриманні медичних послуг у приватних медичних закладах; різноманітні форми державно-приватного партнерства.

Співоплата як доплата, яку пацієнт здійснює за медичну послугу, покриваючи різницю між її вартістю та державним тарифом, цілком вписується у задекларований основний принцип медичної реформи «гроші йдуть за пацієнтом». Держава може віддати приватним закладам частину бюджетних коштів, які належать пацієнту в межах гарантованого державою базового пакету послуг, і компенсувати значну частину вартості лікування та відновлення. Інший можливий варіант, коли окремі гарантовані державою пакети медичної реабілітаційної допомоги держава в особі Національної служби здоров'я України буде закуповувати у приватних медичних закладів. Проте такі механізми співоплати та закупівлі послуг у приватних надавачів медичних послуг потрібно закласти відповідними змінами до законодавства.

Впровадження добровільного медичного страхування у закладах охорони здоров'я всіх форм власності надасть можливість для пацієнта обирати провайдера, в якому він буде отримувати послуги відповідно до страхового полісу.

Потужними інструментами швидкого розгортання мережі реабілітаційних закладів і принципового покращення її оснащення можуть стати різні форми взаємодії державного та приватного секторів. Зміст державно-приватного партнерства для закладів охорони здоров'я полягає у співробітництві між державою Україна в особі відповідних державних органів, що згідно із Законом України «Про управління об'єктами державної власності» здійснюють управління об'єктами державної

власності, органів місцевого самоврядування, Національною академією наук України, національних галузевих академій наук, та приватним партнером (юридичною особою, крім державних та комунальних підприємств, установ, організацій), що здійснюється на основі договору та відповідає ознакам державно-приватного партнерства, визначеним законом.

Охорона здоров'я – сфера, визначена законом для застосування всіх форм державно-приватного партнерства. Основні форми державно-приватного партнерства, які регулюються Закон України «Про концесію»¹⁸ та Законом України «Про державно-приватне партнерство»¹⁹, це: концесійний договір; договір управління майном; договір про спільну діяльність. Предметом концесійного договору, укладеному між концесієдавцем та концесіонером можуть бути: будівництво/реконструкція нерухомості, управління об'єктом концесії, надання медичних послуг споживачам із правом оренди землі, володіння та користування об'єктом концесії на строк дії договору. Особливістю відносин концесії є те, що процедура визначення концесіонера, права та обов'язки всіх учасників концесії чітко визначені в Законі України «Про концесію», всі створювані (новозбудовані) концесіонером об'єкти є державною власністю.

Очевидно, що результати трансформації системи надання медичних послуг у нових умовах залежатимуть від інвестицій в матеріально-технічну базу закладів охорони здоров'я, сучасне обладнання та його якісне й своєчасне обслуговування, інфраструктурні зміни в

¹⁸ Закон України «Про концесію» від 03.10.2019 № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-IX#Text>

¹⁹ Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

аспекті вдосконалення регіональних мереж надання послуг з реабілітації, нормативно-правові зміни.

Проте наразі держава вирішила піти іншим шляхом, який на перший погляд може здаватися найкоротшим та найдешевшим. 6 червня 2023 року у Верховній Раді зареєстровано законопроект № 9357²⁰, метою якого заявлено надання додаткових гарантій та соціального захисту у сфері медичних послуг учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, учасникам війни.

Законопроектом № 9357 пропонується передбачити безоплатне отримання медичних послуг від закладів охорони здоров'я та реабілітаційних закладів приватної чи змішаної форми власності або фізичної особи - підприємця, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Наголошено, що прийняття проекту закону не потребуватиме додаткового фінансування з державного чи місцевого бюджетів, оскільки передбачені послуги ветеранам війни, їх дітям, а також дітям загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України, надаються за рахунок підприємств, установ, організацій, які надають такі послуги. При цьому такі заклади охорони здоров'я надають медичні послуги таким пацієнтам не рідше кожного двадцятого випадку надання

²⁰ Проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та інших законодавчих актів України щодо надання додаткових гарантій та соціального захисту ветеранам війни, їх дітям, а також дітям загиблих (померлих) ветеранів війни, Захисників і Захисниць України» від 06.06.2023 № 9357. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42048>

відповідної послуги за кожним видом медичної послуги за умови наявності таких пацієнтів. Порядок надання та види медичних послуг, вказаних в цій частині, визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Даний законотворчий крок викликає запитання з приводу його належного правового обґрунтування. У документі жодним чином не пояснюються правові підстави такого відходу від норм Конституції України, зокрема, закріплених у статті 41, за якою «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності». Не пояснюються запропоновані законопроектом № 9357 нові норми з надання приватними провайдерами медичних послуг без будь-яких компенсацій з боку держави і передбаченими Законом України «Про правовий режим воєнного стану»²¹ заходами правового режиму воєнного стану, такими, як трудова повинність; примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності; військово-квартирна повинність.

Таким чином, результати трансформації системи надання медичних послуг в умовах нових викликів можуть бути досягнуті завдяки застосуванню нових інструментів та механізмів, зокрема: впровадження добровільного медичного страхування у закладах охорони здоров'я всіх форм власності; встановлення гарантій співоплати при отриманні медичних послуг у приватних медичних закладах; застосування різноманітних форми державно-приватного партнерства. Тому на порядку денному – розроблення, правове забезпечення та втілення відповідних програм.

²¹ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Олефір В. І.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ПРИВАТНОМУ СЕКТОРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Природа корупції, її причини і наслідки, антикорупційні заходи є предметом наукових досліджень і дискусій, адже її феномен відомий досить давно і сприймається як данність у багатьох державах. Проте, як соціальне явище в Україні корупція усвідомлюється лише останніми роками.

Незважаючи на очевидну актуальність цієї теми і в теорії, і на практиці залишається велика кількість невіршених питань.

Особливо широких масштабів корупція набуває у кризових ситуаціях. Саме тому у повоєнний період відбудова України має першопокликанням боротьбу з корупцією як створення підґрунтя для розвитку економіки, боротьби з тіньовою економікою, створення привабливого інвестиційного клімату.

Варто наголосити, що сьогодні корупція продовжує завдавати істотних ударів по українському суспільству, підриває легітимність публічних інститутів, правосуддя, завдала істотної шкоди економіці, перешкоджає розвитку демократичних цінностей та ринкової системи, справляє руйнівний вплив на добробут нації.

Корупція як соціальне явище притаманна будь-якій державі та спостерігалася в усі періоди існування людства. Проте, лише у другій половині ХХ століття боротьба з корупцією стала частиною державної політики.

Як слушно відзначає Божок Г.Д.: «корупція стала однією з головних загроз для розвитку багатьох країн, оскільки її вплив заважає нормальному

функціонуванню інститутів держави, поширюючись як на загально-

соціальне, так і на правове поле життєдіяльності суспільства. Не викликає

сумніву і той факт, що корупція становить серйозну перешкоду на шляху

України, оскільки є одним з основних чинників, які створюють реальну

загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави» [1].

Не стала винятком і Україна, спрямувавши свої зусилля на протидію цьому явищу.

Якщо питанням протидії корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування приділялося багато уваги, присвячено велику кількість досліджень, то корупція в приватному секторі економіки наразі є малодослідженою.

Корупція у приватному секторі має свої, притаманні тільки для цієї сфери форми, які полягають у не добросовісних відносинах між суб'єктами господарської діяльності недержавної форми власності. Основою корупції у приватному секторі на відміну від державного сектору або відносин підприємців (бізнесменів) з владними структурами та контролюючими органами, є добросовісність самих підприємців, де вони можуть не лише давати, а й брати хабарі чи одержувати іншу незаконну вигоду користуючись своїми повноваженнями в суб'єкті господарської діяльності, наносячи при цьому шкоду підприємству або організації (їхньому власнику чи власникам). Якщо корупція в державному секторі або у відносинах бізнесу з державними органами підриває авторитет держави і державного управління, наносить шкоду державному чи місцевим бюджетам, то у

приватному секторі страждають основи ринкової економіки, такі як повага до приватної власності, добросовісна конкуренція, повага до партнерів по бізнесу тощо і шкода спричиняється конкретному власнику або споживачам чи клієнтам – у випадках застосування «відкатів», в результаті чого збільшується ціна на товари та послуги.

Згідно з даними Глобального огляду економічних злочинів і шахрайства (Global Economic Crime and Fraud Survey) Pricewaterhouse Coopers за 2018 рік 43,28% компаній з-поміж тих, які протягом останніх двох років повідомляли про внутрішню корупцію, відзначали, що вони постраждали від неналежного ведення бізнесу, а 45% заявили, що постраждали від незаконного привласнення активів. Опитування підприємств Світовим банком (World Bank's Enterprise survey) , яке вимірює поширеність підкупу в компаніях, свідчить про те, що в деяких країнах до 51% всіх фірм стикаються з проханнями про сплату хабарів (принаймні одне таке прохання на рік) [2]. Корупція в приватному секторі впливає на всю систему, оскільки вона спотворює ринки, підриває конкуренцію і призводить до зростання видатків компаній. Вона перешкоджає появі справедливого й ефективного приватного сектору, знижує якість товарів і послуг, має наслідком втрачені ділові можливості .

Корупція в бізнесі є універсальною проблемою, яка стосується компаній будь-якого масштабу в усіх країнах. Компанії можуть бути одночасно і жертвами корупції, і винними в ній. У контексті бізнесу корупція може передбачати неправдиву або оманливу фінансову звітність, шахрайство під час закупівель, розкрадання, хабарництво та низку інших діянь

Корупція продовжує залишатися в трійці найбільш серйозних проблем в Україні. Так вважає понад 64% українців. На першому місці серед проблем залишається збройна агресія РФ, а на другому – висока вартість життя та низькі доходи. Понад 55% представників бізнесу назвали проблему корупції другою за масштабом після збройної агресії.

29,2% населення вважають, що рівень корупції зріс за останній рік. Це суттєво менше, ніж у 2021 році (41,8%), утім удвічі більше, ніж частка тих, хто вважає, що рівень корупції зменшився (15,5%; у 2021 році – 5,5%). Для бізнесу, навпаки, частка респондентів, яка вважає, що рівень корупції зменшився, майже втричі переважає частку тих, хто каже про зростання корупції (45,7% проти 16%)

За дослідженням частка бізнесу, яка мала власний корупційний досвід, показник з 17,7 відсотка в 2021 році впав до 15,4 відсотка в 2022 році [3].

Головними ризиками, що несе підприємцям внутрішньобізнесова корупція є:

- зниження конкурентоздатності в довгостроковій перспективі. Корупція, корупційний підкуп для отримання переваг є деструктивним для самого бізнесу, оскільки веде до втрати навичок чесної конкурентної боротьби, здійснення закупівель та/або продажів на конкурентних засадах, завдяки якостям продуктів, послуг та кваліфікації персоналу:

- недисциплінованість персоналу. Прагнення до швидкого та легкого збагачення демотивує персонал, веде до зниження кваліфікації та професіоналізму персоналу: звичка вирішувати питання за допомогою «відкатів» декваліфікує, нівелює важливість професійних знань, навичок та досвіду, вирошуючи, фактично, професійних

«відкатодавців» та «відкатоотримувачів» і живлючі відповідні форми корупційної поведінки;

- ставить під удар репутацію компанії. З розвитком електронних ЗМІ на основі Інтернет веде до миттєвого розповсюдження інформації, в тому числі, негативного плану.;

- у разі викриття фактів корупції, компанія може опинитися під тиском правоохоронних органів, поширення інформації про судове переслідування також призведе до неминучих репутаційних втрат;

- виплачуючи «відкати», компанія підриває бізнес власних партнерів, збільшуючи собівартість продукції та ставлячи партнера під удар; · зниження конкурентоздатності продукції через збільшення витрат (через закупівлі за завищеною ціною), зниження якості (якщо закупилися неякісні послуги, сировина, комплектуючі тощо);

- порушення прав споживачів: в решті решт споживачі одержують продукцію за завищеними цінами або невідповідної якості;

- зменшення рівня чесної конкуренції, що веде до деградації бізнесу у відповідних галузях загалом.

Отже, негативний вплив корупції у приватному секторі має два основних напрямки. По-перше вона заважає становленню нормального бізнес середовища і по-друге, вона сприяє корупційним угодам у публічному секторі шляхом розвитку неофіційних зв'язків між бізнесменами та державними службовцями.

Створення ефективних адміністративних, процесуальних та юридичних стимулів для бізнесу щодо впровадження практики доброчесності, впровадження антикорупційних стандартів у діяльність компаній приватного сектору, належний судовий захист порушених

прав підприємців – саме ті фактори, які сприятимуть запобіганню і протидії проявам корупції у приватному секторі економіки.

Впровадження компаніями правових антикорупційних норм у глобальному масштабі стимулює підприємства до ухвалення програм етики і комплаєнсу, здатних виявляти корупцію в організаціях та запобігати їй для уникнення санкцій і репутаційної шкоди. Крім того, участь у діяльності з запобігання корупції має для компаній позитивні наслідки з точки зору ведення успішного бізнесу, зважаючи на негативний вплив корупції на окремі підприємства та ринок у цілому. Така участь передбачає зміни як у поведінці організацій, так і в корпоративній культурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божок Г. Д. Історичні витоки корупції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.law-property.in.ua/articles/61-idol-gd-historical-origins-of-corruption.html>

2. The World Bank, Опитування підприємств, режим електронного доступу: <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploretopics/corruption>

3. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність, НАЗК, режим електронного доступу: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Prezent.opytuvannya-koruptsiya-2022_FINAL.pdf

4. Конвенція ООН проти корупції: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16

Андрущенко Л. В.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІДНОВНОВЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК СТРАТЕГІЧНОГО РЕСУРСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Приєднавшись до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року у 2015 році, Україна визначила цілі та завдання для сталого соціального прогресу, спрямованого на подолання бідності, зменшення нерівності та поліпшення стану здоров'я і добробуту, освіти, гендерної рівності, чистої води та санітарії, доступу до гідної праці та економічного зростання. Проте, збройна агресія Росії 24 лютого 2022 року основними цілями для України визначила збереження життя українців та територіальної цілісності держави.

Розвиток кожної країни визначається за багатьма показниками, а її конкурентоспроможність - рівнем розвитку людського капіталу, його якісними та кількісними характеристиками. Саме тому основними завданнями кожної держави є забезпеченням сприятливих умов для формування, розвитку та використання людського капіталу.

Наша держава вирізняється серед інших високоосвіченим, високопрофесійним людським капіталом.

Проте, війна призвела до значних людських втрат, втрачається людський ресурс через вимушену міграцію, депортацію населення, загибель та поранення військових й цивільних. Людські втрати супроводжуються поглибленням розривів за віковою, освітньою та професійною ознакою.

УВКБ ООН зафіксувало майже 8 мільйонів українських біженців у країнах Європи станом на кінець січня 2023 року [1]. Масштабне переміщення, особливо за межі України, посилило наявні демографічні проблеми, пов'язані зі зменшенням кількості кваліфікованої робочої сили в Україні. За оцінками Світового банку, близько 2 мільйони дітей виїхали з України і, як очікується, залишаться за кордоном [2].

Через війну та пошкодження навчальних закладів освітній процес було перервано, хоча рівень охоплення дітей навчанням залишався досить стабільним. Станом на лютий 2023 року було пошкоджено 2 638 і зруйновано 437 навчальних закладів, переважно в південно-східному та північному макрорегіонах. За оцінками, 43 000 дітей були відправлені додому зі шкіл-інтернатів, повернуті до батьків або опікунів без попередньої оцінки та підтримки, що підвищило ризик насильства, жорстокого поводження та занедбаності дітей [3].

Прямі втрати людського капіталу також збільшуються через ускладнене інвестування в освіту, здоров'я населення, невикористання інноваційного та креативного потенціалу населення.

Не випадково теорії людського капіталу стали приділяти більше уваги, різнобічно вивчати явища ринкових відносин, ефективність вкладених в людський фактор фінансових ресурсів. Такий підхід дозволяє зрозуміти роль соціальних інститутів, провести економічний аналіз впливу соціального фактора на ринкову економіку.

Засновники теорії людського капіталу Г. Беккер і Т. Шульц та їх послідовники трактують людський капітал як надбані знання, навички, а інвестиціями в людський капітал називають затрати на здобуття освіти, кваліфікації,

виховання тощо. Відповідно до концепції людського капіталу освіта розглядається як ключовий фактор зростання соціального благополуччя нації і держави, визначається як накопичений людиною запас здібностей, знань, навичок, умінь, які використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, сприяють зростанню продуктивності праці і тим самим впливають на збільшення доходів цієї особи. Формування людського капіталу потребує додаткових інвестицій задля отримання додаткових прибутків у майбутньому.

Отже, зважаючи на зростаючу важливість людського капіталу у сучасному світі та його величезний потенціал для економічного розвитку України, необхідна актуалізація цього питання, розвиток людини як особистості, розширення її можливостей та потреб має стати пріоритетом влади. Адже, людський капітал – це потужний ресурс воєнного протистояння та післявоєнної відбудови країни. Саме він має забезпечити економічне та технологічне зростання, яке спирається на цифровізацію бізнесу та виробничих процесів, а також розвиток культурних, моральних, демократичних цінностей у суспільстві.

Лише за такої умови можливий як інтелектуальний чи технічний прогрес у суспільстві, так і збереження конкурентоздатності країни у світі.

Інвестування в людей, освіту, медицину – це інвестиції в навчання, інтелект, здоров'я нації. Адже, розвиток людського капіталу сприяє підвищенню продуктивності праці, а отже, і рентабельності, і конкурентоздатності, є шляхом підвищення економічного зростання усієї країни.

Людський капітал формує 70% національного багатства розвинутих країн і тільки 30% національного

багатства України. За 2020 рік Україна піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку та посідала 74 місце. Всього у рейтингу 189 країн. У 2019 році в Індексі людського розвитку Україна посіла 88 місце. Загальний коефіцієнт України дорівнює 0,779 (з максимальних 1,000) [4].

Внаслідок війни, поки розвинуті країни свій людський капітал примножують, Україна його втрачає: демографічні та міграційні втрати, невідповідність освіти та кваліфікації працівників вимогам часу, низькі продуктивність праці та інноваційність економіки. Моніторинг вказує на те, вже через 10 років кількість працездатного населення в Україні зменшиться на 5,5%, а українська економіка фізично не зможе зростати швидше за 2,5% на рік. Наднизька продуктивність праці в Україні продовжить знижуватися, хоча вже зараз один український працівник за рік виробляє стільки ж продукції, скільки німець за 17 днів.

Наразі за кордоном за різними оцінками знаходиться від 5,3 до 6,2 мільйонів українських вимушених мігрантів, в тому числі близько 1,5 мільйони – в країнах-агресорах. Серед дорослих вимушених мігрантів більшість становлять жінки у віці 25-49 років, лівова частка з яких мають вищу освіту та працювали до початку повномасштабного вторгнення. Це наш тимчасово втрачений людський капітал, який ми маємо повернути [5].

Окрім того, повернення наших громадян є важливим для забезпечення швидкого та стійкого економічного відновлення України, адже після перемоги потреба в трудових ресурсах суттєво зросте. Модернізація ринку праці, реформа освіти, удосконалення освітніх та професійних стандартів, формування спільних з ЄС інструментів взаємовизнання професійних та освітніх

кваліфікацій - ті виклики, які сьогодні постають перед державою.

Припинення війни, розвиток економіки та відбудова інфраструктури й житла, а також можливості для працевлаштування є основними факторами, які сприятимуть поверненню українців додому.

Важливим аспектом реформ є забезпечити родиною кожну дитину. Майже 9 тисяч дітей сьогодні не мають батьківської опіки і потребують влаштування в сімейні форми виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations High Commissioner for Refugees. 2023. Ukraine Situation Flash Update #39, January 2023. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-situation-flash-update-39-27-january-2023>.

2. World Bank, Government of Ukraine, European Union, and United Nations. "Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment February 2022 – February 2023," March 2023. <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-rapiddamage-and-needs-assessment-february-2022-2023-enuk>.

3. UNICEF, ICO "Partnership for Every Child", Ministry of Social Policy of Ukraine, National Social Service (2022). Children and the war in Ukraine: Report on the situation of children from family forms of education and institutional institutions based on the results of monitoring for February – June 2022

4. Державний інформаційно-аналітичний центр моніторингу зовнішніх товарних ринків, Україна піднялася на 14 позицій в Індексі людського розвитку, <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/ukrayina-pidnyalasya-na-14-pozytsij-v-indeksi-lyudskogo-rozvytku/>

5. Міністерство економіки України, Повернення втраченого через війну людського капіталу важливо для

забезпечення швидкого економічного відновлення України, 05 червня 2023 року, <https://www.kmu.gov.ua/news/povernennia-vtrachenoho-cherez-viinu-liudskoho-kapitalu-vazhlyvo-dlia-zabezpechennia-shvydkoho-ekonomichnoho-vidnovlennia-ukrainy-iuliia-svyrydenko>

6. Антонюк В. П. Проблеми формування людського капіталу України в системі освіти та його ризику в реаліях війни. Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 161–170. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).161-170](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).161-170).

7. Ольга НОВІКОВА, Юлія ЗАЛОЗНОВА, Надія АЗЬМУК Відновлення людського капіталу України у післявоєнний період з використанням переваг цифровізації, Журнал європейської економіки Том 21. № 4 (83). Жовтень–грудень 2022 ISSN 1684-906X, С.407-427

Ковалишин О. Р.

КОМАНДИТНЕ ТОВАРИСТВО ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

В системі господарських товариств закріплених в Законі України «Про господарські товариства» визначено чотири правові форми: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство. Однак на практиці командитне товариство майже не знайшло свого застосування. Значною мірою це зумовлено недосконалістю правого регулювання, відсутністю податкових преференцій та при цьому необмеженій відповідальності учасника з повною відповідальністю.

Авторами Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонується замінити на початковому етапі регулювання частини господарських товариств (особливо державної форми власності) Законом про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період. Відповідний законопроект № 6013 від 06.09.2021 року²² зареєстровано на даний час у Верховній Раді України. Однак проект значною мірою стосується регулювання підприємств державної форми власності і не торкається командитних товариств. Таким чином, проблематика регулювання КТ у випадку втілення Концепції оновлення ЦК України залишається відкритою. Чи пропонується авторами Концепції інкорпорувати положення про КТ до

²² Законопроект про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707

ЦК України чи навпаки виключити відповідну правову форму із системи господарських товариств залишається неясним. В § 1.9. пропонується повернути до ЦК загальні положення про товариства з обмеженою відповідальністю та окремо зазначити про наявність спеціального регулювання у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та одночасно визнати таким, що втратив чинність Закон України «Про господарські товариства». Тобто Концепцією допускається регулювання товариств капіталу на рівні спеціальних законів, що вже існують, а саме Закону України Про товариства з обмеженою відповідальністю», Закону України «Про акціонерні товариства». Однак стосовно КТ спеціальним Законом є саме Закон України «Про господарські товариства». А взамін його скасуванню авторами не наводиться жодних нових пропозицій. Тобто або регулювання КТ залишається на основі норм ЦК України, які мають ряд суттєвих недоліків, або ж пропонується, можливо, скасування відповідних правових форм...

Вважаємо оновлення приватного права шляхом відмови від таких правових форм як командитне товариство та повне товариство, що нагадуватиме «калькування» уже відомих пропозицій Республіки Білорусь, не може бути прийнятним для країни ринкової економіки, що характеризується різноманітністю правових форм провадження підприємницької діяльності з метою досягнення максимального економічного ефекту та при цьому врахування приватних та публічних інтересів. А тому у випадку реалізації Концепції система існуючих господарських товариств (включно з КТ) не повинна бути звужена.

Як відзначено авторами Концепції здійснення рекодифікації впливає із логіки подальшої трансформації суспільства, зокрема формування реальної й ефективної ринкової економіки як невід’ємної складової громадянського суспільства та євроінтеграційної спрямованості всіх компонентів суспільства. Серед чинників майбутнього реформування приватного та корпоративного права між іншого буде враховано значний розвиток ринкового законодавства в країні; сучасний досвід рекодифікації цивільних кодексів Франції та Німеччини — «бастіонів» приватного права; законодавчий приклад нових членів ЄС — колишніх країн «соціалістичного табору»²³. Слід зауважити, що в жодній із перерахованих держав та їх системах корпоративного права питання скасування командитного товариства, так само як й інших товариств осіб, не стоїть на порядку денному як в проектній законотворчій діяльності, так і відсутня відповідна дискусія в європейській правовій науці. А навпаки спостерігається тенденція до запровадження нових симбіозів існуючих правових форм (як у випадку командитно-акціонерного товариства Польщі, Франції) чи запровадження таких форм товариств осіб, які пов’язані з підприємницькою діяльністю, що тісно пов’язана з конкретними «індивідуальностями», що її здійснюють (як у випадку з партнерським товариством в Німеччині, Польщі).

Серед критиків існування товариств осіб їх нежиттєздатності в сучасних ринкових умовах відзначається й те, що в корпоративному праві України функцію накопичення капіталу виконує акціонерне товариство. В акціонерному товаристві будь-яка фізична

²³ Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. (С. 5)

чи юридична особа, набувши акцію, отримує ті ж переваги від участі в товаристві (можливість отримати прибуток, соціальний ефект від підприємницької діяльності товариства), що й в КТ. І навіть більше, оскільки акція передбачає право на управління товариством. Поряд з тим серед засновників немає жодної особи, яка би відповідала за зобов'язаннями усім своїм майном.

Втім варто відзначити також і недоліки акціонерної форми підприємницької діяльності.

До таких негативних рис відносять: 1) складність та тривалість їх створення (особливо публічних); 2) значні вимоги до мінімального розміру статутного капіталу та складність реєстрації його зміни; 3) ігнорування інтересів меншості; 4) відокремлення акціонерів від управління АТ з причини можливості формування виконавчого органу з найманих працівників і необов'язковості персональної участі в них акціонерів; 5) складність управління АТ і контролю за його виконавчим органом з боку акціонерів, що викликано наявністю такої системи органів: загальних зборів акціонерів, правління, спостережної ради, ревізійної комісії; 6) можливість зловживань з боку засновників у зв'язку з легкістю акумулювання коштів; 7) тяжіння до монополізму; 8) можливість здійснення контролю над АТ завдяки володінню контрольним пакетом акцій, якщо такий контроль здійснюється на шкоду АТ та його акціонерам; 9) значний (часто надлишковий) ступінь державного регулювання діяльності товариства²⁴.

Вище наведені недоліки АТ не є виключно науковими припущеннями а підтверджуються статистичними даними.

²⁴ Клементєва О.Ю. Становлення акціонерних товариств як найбільш розвинутої форми підприємницької діяльності та їх розвиток в Україні. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4593>

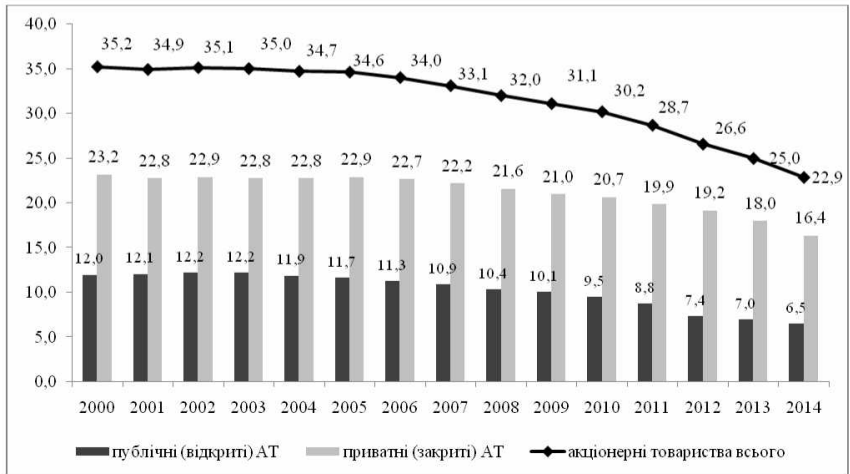

Рис. 1. Динаміка кількості зареєстрованих АТ, 2000-2014 рр.

З вище наведеної статистики вбачається, що поширеність та затребуваність АТ на ринку після 2008 року суттєво знизилась. Це зумовлено не тільки економічними чинниками загальносвітового масштабу (фінансова криза 2008р.) та погіршенням економічного становища в Україні, але й значною мірою жорсткими вимогами Закону України «Про акціонерні товариства». Засновники АТ в багатьох випадках або припиняли діяльність АТ або реорганізовували його в товариство з обмеженою відповідальністю, вимоги до управління яким не є такими жорсткими.

Однак правова форма ТОВ обмежена у можливостях швидкого залучення капіталу від значної кількості інвесторів. Збільшення статутного капіталу учасники товариства можуть досягти за рахунок додаткових вкладів учасників та/або третіх осіб за рішенням загальних зборів

учасників. Кожний учасник має переважне право зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі. Треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів (ч. 2 ст. 18 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»). Окрім того щодо залучення додаткового капіталу в ТОВ вимагається кваліфікована більшість голосів. Рішення про збільшення статутного капіталу приймаються трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу з відповідних питань (ч. 2 ст. 34 Закону України «Про ТОВ та ТДВ»).

Тому на практиці залучення капіталу ТОВ зустрічається щонайменше з такими труднощами: 1) по-перше, необхідність кваліфікованої більшості голосів для залучення додаткових коштів шляхом збільшення статутного капіталу; 2) по-друге, пропорційне збільшення часток кожного із учасників ТОВ (що не завжди вигідно окремим учасникам), якщо тільки інше не передбачено корпоративним договором (ч. 3 ст. 7 Закону); 3) складність масового залучення капіталу, коли значні кошти акумулюються за рахунок малих та середніх внесків від значної кількості нових учасників (вкладників).

Крім того, з прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою відповідальністю» засновники ТОВ постали перед тією ж проблемою, що й у 2008 році – необхідність приведення статутів до вимог нового спеціального Закону, який суттєво звужує диспозитивність

багатьох правових положень, що містилися в Законі України «Про господарські товариства» стосовно ТОВ до прийняття спеціального Закону.

Тому альтернативною правовою формою для підприємницько активно населення могло б бути провадження діяльності в формі КТ, оскільки інших ефективних альтернатив окрім як АТ та ТОВ в Україні не має. В приватному підприємстві кількість учасників обмежена (2-3 учасники), повне товариство характеризується необмеженою відповідальністю всіх учасників, що часто не вигідно на практиці; виробничий кооператив за своєю правовою природою та особливостями правового статусу, регулювання праввідносин між його учасниками не пристосований для інвестування чи здійснення підприємницької діяльності.

Отже, в процесі подальшого удосконалення господарського та корпоративного права України варто звернути увагу на реформування положень про командитне товариство з метою формування ефективної альтернативи товариствам капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Законопроект про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707
2. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім “АртЕк”, 2020. 128 с. (С. 5)
3. Клементєва О.Ю. Становлення акціонерних товариств як найбільш розвинутої форми підприємницької діяльності та їх розвиток в Україні. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4593>

Черненко О. А.

АКЦІЇ ЯК ВІЙСЬКОВЕ МАЙНО

У ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 20 березня 1952 року передбачено, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права²⁵.

Непорушність права власності передбачена в багатьох нормативно-правових актах України, а також у міжнародно-правових документах. Водночас чинним законодавством України передбачається можливість відступу від принципу непорушності права власності.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Необхідно зазначити, що кожна країна самостійно визначає та закріплює на законодавчому рівні порядок набуття та припинення права власності, в тому числі на підставах примусового відчуження майна з мотивів суспільної необхідності в умовах режиму воєнного та/або надзвичайного стану. В Україні правовою основою

²⁵ Протокол до Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 20 березня 1952 року URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_535

примусового відчуження або вилучення майна в умовах воєнного стану є Конституція України, Закони України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 р. № 4765-VI, «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р. № 389-VIII, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022р. № 64/2022, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31.10.2012р. № 998 та інші.

Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних та фізичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

Відповідно до згаданого закону примусове відчуження майна може відбуватися за рахунок приватного та комунального майна з подальшою компенсацією його вартості. Рішення про примусове відчуження майна може прийняти виключно військове командування з погодженням/без погодження з органом місцевого самоврядування в залежності від проведення бойових дій на цій території. Вказана дія потребує документального оформлення шляхом складання Акту про примусове відчуження або вилучення майна та проведення відповідної оцінки, згідно з вимогами діючого законодавства України.

НКЦПФР 6 листопада 2022 року ухвалила рішення про забезпечення проведення в системі депозитарного

обліку депозитарних операцій щодо примусового відчуження у власність держави акцій, емітентами яких є ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Укртатнафта», АТ «Мотор Січ», ПрАТ «АвтоКрАЗ», ПрАТ «Запоріжтрансформатор»²⁶. Вилучені акції набули статусу військового майна і їх управління передано Міністерству оборони України.

Військовим майном, відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», є державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Слід зазначити, що навіть в умовах воєнного стану обов'язком держави є не лише оборона держави та захист безпеки громадян, а й запобігання свавілля та гарантування прав і свобод людини.

Враховуючи ліквідність акцій згаданих товариств, постає питання чи дійсно прийняття такого рішення викликано військовою необхідністю чи таке рішення є прикриттям для отримання повного контролю над суб'єктами господарювання. При цьому слід згадати, що

²⁶ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ В СИСТЕМІ ДЕПОЗИТАРНОГО ОБЛІКУ ДЕПОЗИТАРНИХ ОПЕРАЦІЙ ЩОДО ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ У ВЛАСНІСТЬ ДЕРЖАВИ АКЦІЙ, ЕМІТЕНТАМИ ЯКИХ Є ПАТ «УКРНАФТА», ПАТ «УКРТАТНАФТА», АТ «МОТОР СІЧ», ПРАТ «АВТОКРАЗ», ПРАТ «ЗАПОРІЖТРАНСФОРМАТОР». [HTTPS://WWW.NSSMC.GOV.UA/DOCUMENT/?ID=13214900](https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=13214900)

держава і до примусового відчуження акцій була акціонером ПАТ «Укртатнафта» та ПАТ «Укрнафта», в останньому саме державі належав контрольний пакет акцій (50% плюс 1 акція).

Примусове відчуження у власність держави акцій згаданих підприємств має були належно оформлено. Норми закону передбачають, що у разі відсутності особи, у якої відчужується або вилучається майно, або її законного представника під час складання акта про примусове відчуження або вилучення майна такий акт складається без її участі(ч.5 ст. 7 Закону). У такому разі власник майна або його законний представник має право на ознайомлення з актом про примусове відчуження або вилучення майна. Примірник акта та документ, що містить висновок про вартість майна, вручаються під розписку особі, у якої відчужується або вилучається майно, або її уповноваженому представнику.

Проте законодавець не врахував, що колишній власник акцій може проживати за межами країни і вручення йому під розписку примірника акта та документа, що містить висновок про вартість майна, може бути проблематичним. Крім того, доречним було б закріпити норму, що зобов'язувала б нового власника акцій належним чином повідомити колишнього власника про примусове відчуження у нього акцій та надати документи, що підтверджують законність такого відчуження.

Потребує ретельнішого врегулювання і положення закону щодо механізму повернення акцій колишнім власникам після завершення війни. У разі якщо після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану майно, яке було примусово відчужене, зберіглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в

судовому порядку. Закон чітко зазначає, що підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили (ч.2 ст. 12 Закону).

Таким чином, повернення акцій відбувається лише за вимогою колишнього власника і через суд. Слід пам'ятати, що судовий процес є фінансово затратною та тривалою процедурою, під час якої ринкова вартість акцій, у разі невдалого управління товариством, може знизитись.

Тому, вважаємо, що на рівні закону необхідно закріпити норму, яка б враховувала інтереси власника, що володів майном до примусового відчуження, і яка б дозволяла такому власнику без звернення до суду обрати вигідніший для нього варіант – повернути майно або отримати грошову компенсацію, яка не може бути нижчою за ринкову вартість майна на момент його примусового відчуження у власність держави.

Отже, можна зробити висновок, що процедура примусового відчуження майна в умовах воєнного стану потребує удосконалення шляхом прийняття норм, які будуть враховувати як інтереси держави, так й інтереси власників у яких майно було примусового відчужено у власність держави.

Походжук Р. В.

**ДО ПИТАННЯ ПРО НАЛЕЖНУ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЮ СТАНДАРТУ ПЕРЕСІЧНОГО
СПОЖИВАЧА ВІДПОВІДНО ДО ACQUIS
COMMUNAUTAIRE**

Споживчі відносини на теренах Європейського Союзу є предметом регулювання його багатьох нормативно-правових актів. Водночас *acquis communautaire* не містить єдиного підходу щодо захисту прав та інтересів споживачів у певних сферах. Це, зокрема, обумовлено тим, що сфера споживчих відносин не є однорідною і споживачі потребують різного ступеня захисту, однак у межах мети просування інтересів споживачів та забезпечення високого рівня їх захисту, як зазначено у параграфі 1 статті 169 Договору про функціонування Європейського Союзу²⁷ (*тут і далі переклад наш – Р.П.*). Так, наприклад, у контексті Директиви Європейського Парламенту і Ради № 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, директив Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2006/2004 ("Директива про недобросовісні комерційні практики") (далі – Директива 2005/29), яку ми зобов'язалися імплементувати, вживається такий суб'єкт як пересічний споживач.

²⁷ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016E%2FTXT-20200301> (accessed: 30.03.2023).

Згідно з параграфами 1 і 2 статті 5 Директиви 2005/29: "1. Недобросовісні комерційні практики заборонені. 2. Комерційна практика є недобросовісною, якщо вона: (а) суперечить вимогам професійної сумлінності; та (б) істотно спотворює або може істотно спотворити економічну поведінку щодо продукту **пересічного споживача**, до якого він потрапляє чи для якого він призначений, або пересічного члена групи, якщо комерційна практика спрямована на певну групу споживачів"²⁸. Наведений параграф 1 є тим базисним принципом, що фактично забороняє будь-які недобросовісні практики. Водночас параграф 2 конкретизує, недобросовісну комерційну практику, фактично виділяючи її три обов'язкові складові елементи (одним із яких є "пересічний споживач"). При цьому слід зауважити, що вимоги, викладені в параграфі 2 статті 5 згаданої Директиви, повинні бути виконані сукупно, щоб виправдати недобросовісність²⁹.

Крім того, Директива 2005/29 у декларації 18 її преамбули фактично визначає пересічного споживача таким чином: "Доцільно захищати всіх споживачів від недобросовісних комерційних практик; однак Суд

²⁸ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (accessed: 25.01.2023).

²⁹ Micklitz, Hans-W., *Unfair Commercial Practices and Misleading Advertising* (2009). Hans-W. Micklitz, Norbert Reich & Peter Rott, *UNDERSTANDING CONSUMER LAW*, pp. 61-117, Intersentia, 2009. URL: <https://ssrn.com/abstract=1630246> (accessed: 13.02.2023).

Європейського Союзу визнав за необхідне, при винесенні рішення у справах про рекламу після прийняття Директиви 84/450/ЄЕС, перевіряти вплив на умовного, типового споживача. Відповідно до принципу пропорційності та для забезпечення ефективного застосування заходів захисту, що містяться в ній, ця Директива бере за еталон пересічного споживача, який є досить добре поінформованим і досить спостережливим та обачним, беручи до уваги соціальні, культурні та мовні фактори, як розтлумачено Судом Європейського Союзу, але також містить положення, спрямовані на запобігання експлуатації споживачів, чії характеристики роблять їх особливо вразливими до недобросовісних комерційних практик"³⁰. Наведена декларація вписує в рамку Директиви 2005/29 пересічного споживача, однак не обмежується нею, а посилається на практику Суду Європейського Союзу та певні особливості, які слід враховувати при кваліфікації пересічного споживача.

Отже, декларація 18 преамбули Директиви 2005/29 *de facto* встановлює визначення пересічного споживача, яке є базою для його правозастосування.

10 червня 2023 року прийнято Закон України "Про захист прав споживачів" № 3153-IX (далі – Закон), метою якого, зокрема є імплементація положень Директиви 2005/29. Так, відповідно до частин першої і третьої статті 24 згаданого Закону "*комерційна практика суб'єкта*

³⁰ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (accessed: 25.01.2023).

господарювання по відношенню до **споживача** вважається нечесною, якщо її здійснення завдає (може завдавати) шкоди економічним інтересам або спотворює економічну поведінку **споживача** щодо певної продукції та, зокрема, спонукає або може спонукати **споживача** дати згоду на здійснення правочину, на який в іншому випадку він не погодився б, вводить споживача в оману або є стосовно нього агресивною" та "нечесною є комерційна практика, яка: 1) негативно впливає на здатність **споживача** приймати будь-яке свідоме рішення щодо наміру та умов придбання продукції, яке він не прийняв би за інших умов; 2) не відповідає або суперечить ustalеним стандартам, нормам та/або правилам професійної сумлінності"³¹. Водночас наведені положення Закону не містять посилання на пересічного споживача (як і чинний Закон України "Про захист прав споживачів"), тобто основного елемента цих відносин, без якого вони не існували б взагалі. Вказується лише "споживач", який відповідно до пункту 29 частини першої статті 1 Закону визначається як фізична особа, яка замовляє, придбаває, отримує, використовує, вживає або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, незалежною професійною діяльністю чи виконанням обов'язків найманого працівника.

При цьому, з аналізу декларацій 12, 14, 15 преамбули та статті 4 Директиви 2005/29, можна зробити висновок, що нею передбачена повна гармонізація її положень. Тобто йдеться про гармонізацію, яка за суттю є не більшою та не меншою, ніж це вимагає досліджувана

³¹ Закон України "Про захист прав споживачів" від 10 червня 2023 року № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3153-IX#Text> (дата звернення: 10.07.2023).

Директива. А тому, з метою належної імплементації положень Директиви 2005/29, у Законі слід відобразити саме пересічного споживача як суб'єкта, економічним інтересам якого завдається шкода недобросовісними комерційними практиками. При цьому доцільним також видається розміщення визначення пересічного споживача у термінах Закону. Визначення пересічного споживача, зокрема міститься у Законі Великої Британії "Про права споживачів" від 2015 року³² та Законі Польщі "Про протидію недобросовісним комерційним практикам" від 23 серпня 2007 року³³.

³² Consumer Rights Act 2015. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/15/contents/enacted> (accessed: 01.02.2023).

³³ The Act of 23 August 2007 on combating unfair commercial practices (Journal of Laws No. 171 of 2007, item 1206). URL: <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=7636> (accessed: 10.04.2023).

Запорожченко А. В.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СУД VS ІНВЕСТИЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ – NIL SATIS NISI OPTIMUM*

Про складність і комплексність розгляду і вирішення міжнародних інвестиційних спорів свідчить широка наукова та практична дискусія яка триває вже не один десяток років. Україна яка стала жертвою неспровокованої військової агресії Російської Федерації перебуває під постійним тиском тої обставини що руйнації принесені війною завдають величезних збитків економіці яку з плином часу необхідно буде відновлювати. Кількість потенційних інвестицій у повоєнну відбудову України зростає щоденно, проте великі фінансові вкладення нерозривно пов'язані з певними ризиками, зокрема й виникненням спорів. Основним засобом їх вирішення є звернення до компетентних державних судів, інвестиційного арбітражу, або примирювальних процедур медіації чи консоліації.

Систему спеціалізованих інвестиційних арбітражів на сьогодні «очолює» Міжнародний центр з врегулювання інвестиційних спорів (ICSID – International Centre for Settlement of Investment Disputes), який діє виходячи з норм Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 року, що підписана від імені України 3 квітня 1998 року, та ратифікована 16 березня 2000 року³⁴. Принагідно

* лат. Ніщо окрім найкращого достатньо добре

³⁴ Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами : Закон України від 16.03.2000 № 1547-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1547-14>

зазначимо, що за даними бази даних справ ICSID з 2000 року Україна ставала відповідачем у 18 справах, з них по 14 вже постановлене арбітражне рішення, інші знаходяться на різних етапах розгляду³⁵.

Указом Президента України від 30 червня 2023 року №359/2023 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» уведено в дію відповідне рішення Ради національної безпеки і оборони України, в пункті 5 якого встановлено необхідність «розглянути і вирішити питання стосовно утворення в Україні суду із компетенцією щодо захисту прав інвесторів та інвестицій»³⁶.

Перш за все варто зауважити що застосоване формулювання є розмитим і прямо не вказує який саме суд це має бути, арбітражний (третейський), чи все ж таки державний, наприклад «вищий спеціалізований» з відповідних питань.

Дискусія стосовно створення окремого спеціального суду для вирішення інвестиційних спорів в Україні не нова, в пресі згадки про таку установу можна віднайти з 2020 року³⁷. І вже тоді автори виступали з критикою створення такого суду, визнаючи його як

³⁵ International Centre for Settlement of Investment Disputes Case Database. *ICSID*. URL: <https://icsid.worldbank.org/cases/case-database>

³⁶Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя : Указ Президента України від 30 червня 2023 року №359/2023. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3592023-47185>

³⁷ Нагай І., Трегубова О. «Спеціальний суд для захисту інвестицій» – не альтернатива ефективній судовій системі. *Юридична газета*. 2020. №14 (720). URL: <https://cutt.ly/JwiBSXTv>

«додатковий механізм захисту прав інвесторів, а не альтернатива ефективній судовій системі»³⁸.

В. І. Нагнибіда проаналізував статистичні дані UNCTAD та ICSID, які вказують, що 72% всіх інвестиційних спорів вирішує та адмініструє ICSID, 18,2% спорів – Постійна палата третейського суду (Permanent Court of Arbitration), що створена 1899 року Гаазькою мирною конференцією. При цьому широковідомі та імениті установи, статистично, вирішують лише незначну частку інвестиційних спорів, зокрема: 5,8% спорів Арбітражний інститут Торгової палати Стокгольма (SCC), 2% – Міжнародна Торгова Палата (ICC), 0,5% – Лондонський міжнародний арбітражний суд (LCIA)³⁹. На нашу думку, така статистика розгляду інвестиційних спорів, де більша частина приналежна незалежним недержавним інституціям, свідчить про бажання сторін щодо максимально неупередженого розгляду спору. Особливо таке прагнення грає роль в умовах повсюдного дефіциту довіри до державних інституцій, незалежно від стану справ у країнах.

Так само не новою є й дискусія щодо створення міжнародного інвестиційного арбітражного суду в Україні. Про це йдеться у вже згаданій роботі В.І. Нагнибіди, та критичних публікаціях науковців та практиків у медіа⁴⁰.

³⁸ Ibid

³⁹ Нагнибіда В. І. Арбітраж як інститут вирішення міжнародних комерційних та інвестиційних спорів у новітніх умовах реформування системи органів вирішення спорів в Україні. *Інституційно-правове забезпечення майнових інтересів держави та суб'єктів приватного права в умовах регіональної нестабільності*: збірник наукових праць / За заг. ред. док. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. Д. Крупчана. К., 2021. С. 208

⁴⁰ Селівон М. Інвестиційний арбітраж. Навіщо він Україні і як повинен працювати. *New Voise. Бізнес*. 2020. URL: <https://cutt.ly/w9vR156>;

Зводячи усі висловлені думки до єдиної, можливо висувати що немає жодної підстави до створення окремого інвестиційного арбітражу в Україні, проте доцільно розширити юрисдикцію Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України (ІСАС) й щодо розгляду інвестиційних спорів.

Жоден державний суд, на наше переконання, в силу формалізованих процедур притаманних процесуальному законодавству, та загальній правовій природі судочинства, не буде в змозі так само ефективно та з забезпеченням широкої процесуальної економії вирішити інвестиційний спір. До того ж, через специфіку предмету такого спору, застосовним може бути й іноземне законодавство, що, безумовно ускладнює роботу судді.

Варто також зауважити стосовно того, що суд, будучи обмежений положеннями *lex fori*, не зможе швидко адаптуватися до викликів які постають при вирішенні інвестиційних спорів, повна широта розсуду найкраще виявляється саме в арбітражі, основною перевагою якого є гнучкість процедури. Окрім того, значення набуває порядок самостійного призначення арбітрів сторонами, виходячи з рекомендаційного списку інвестиційного арбітражу, за огляду на те, що арбітр краще розуміється на предметі спору, якому на противагу постає автоматичний розподіл справ між суддями враховуючи їх спеціалізацію,

Крупчан О.Д. Чи потрібен Україні інвестиційний арбітраж? *Юридична газета*. 2020. № 9 (15). URL : <https://cutt.ly/EwiClbFm>; Нагнибіда В. Криза довіри. *Судовий вісник*. 2021. № 4 (179). URL: <https://pravo.ua/articles/kryza-doviry/>; Крупчан О.Д. Концептуально-правові підходи до створення міжнародного інвестиційного арбітражу в Україні. *Судово-юридична газета. Блог*. 2020. 10 лютого. URL: <https://cutt.ly/wwiCcCFb>

яка, однак не може бути настільки вузькою як в арбітра. Арбітри не є апіорно громадянами України, на відміну від суддів, які в силу приписів Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можуть бути виключно громадянами України (ст. 69)⁴¹. Така обставина може тлумачитися на користь неупередженості при вирішенні спору саме арбітра який має громадянство третьої країни сторони.

Набагато простішим, елегантнішим вирішенням проблеми відсутності інституції для розгляду інвестиційних спорів в Україні, замість складної процедури створення нового спеціалізованого суду, на що необхідні бюджетні кошти, не кажучи вже про подальше фінансування його діяльності, стане допомога ІСАС у завершенні формування інвестиційного арбітражу. Можливо, в цьому контексті, доцільним буде створення дещо видозміненого механізму визнання та виконання арбітражних рішень у цих справах, адже специфічність інвестиційних спорів накладає відбиток і на цю процедуру. Забезпечення ще більшого проарбітражного клімату стане тим фактором який спонукатиме сторони вирішувати інвестиційні спори у яких відповідачем буде не лише Україна. Ми не бачимо жодних перепон для запровадження такої системи вирішення інвестиційних спорів в Україні, замість невиправданого розпорощення ресурсу на створення і підтримку життєдіяльності окремого спеціалізованого суду.

Підсумовуючи, автор щиро сподівається що вказаний пункт 5 рішення Ради національної безпеки і оборони України буде інтерпретований як такий що запроваджує всебічну допомогу утворенню арбітражної

⁴¹ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>

інституції, або ж вектор направленості який ним заданий буде змінений в бік саме арбітражу, на відміну від того який нині вбачається першим – суду. За будь-яких умов необхідно констатувати, що покращення інвестиційного клімату України з кулуарного питання постало настільки гостро що без нього неможливо уявити подальше життя в період повоєнної відбудови, та успішне завершення періоду відновлення.

Батрин О. В.

ОКРЕМІ НАПРЯМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Військова агресія російської федерації проти нашої держави і воєнний стан, запроваджений унаслідок таких дій, зробили актуальними питання доступу до медичної допомоги в Україні.

Як відомо, проблеми доступу до медичних послуг існували в Україні ще з довоєнних часів. Так, за даними вибіркового опитування домогосподарств проведеного у жовтні 2015 року 29,3 % членів сім'ї при необхідності не змогли отримати медичні послуги, придбати ліки та медичне приладдя. Також 52 % членів сімей не змогли відвідати лікаря, хоча потребували лікарської допомоги, 45 % не змогли отримати лікування у стаціонарних закладах. Особи, які перебували на стаціонарному лікуванні – 93 % вимушені були особисто купувати медикаменти, 80 % – їжу, 65 % – постільну білизну. Досить висока вартість лікування була названа опитуваними доміантною причиною неможливості відвідати лікаря (87,8 % опитаних), провести медичне обстеження (97,1 %), отримати лікувальні процедури (94,8 %), лікування в стаціонарі (98,7 %) [1]. У 2021 році на високу вартість лікування і неможливість отримати медичну допомогу вказували 97,9 % опитаних, не змогли придбати необхідне медичне приладдя 99,4 %, відвідати лікаря через високу вартість послуг – 66,6 %, 89 % купували медикаменти перебуваючи у стаціонарі, 60,7 % приносили у лікарню постільну білизну, 70,5 % вимушені були купувати їжу [2].

З огляду на наведене вище варто згадати Алма-Атинську декларацію ВООЗ, яку було прийнято у вересні

1978 року на Міжнародній конференції з первинної медико-санітарної допомоги. Цей документ став першим кроком на шляху до формування нової політики охорони здоров'я на глобальному, регіональному та національному рівнях держав-членів ВООЗ. Алма-Атинська декларація ініціювала проведення реформ в галузі охорони здоров'я з пріоритетним розвитком первинної медико-санітарної допомоги у багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні [3].

У цій декларації було зазначено, що здоров'я є основоположним правом людини, а не привілеєм заможних (стаття 1) і, по-друге, нерівність у рівні забезпечення здоров'я людей у державі є неприйнятною (стаття 2) [4].

У жовтні 2018 році було прийнято Астанинську декларацію у якій було зазначено, що люди, які проживають у зонах конфлікту, потребують особливої уваги шляхом забезпечення доступу до якісних послуг на рівні первинної медичної допомоги у рамках безперервного надання медичної допомоги (стаття 5) [5].

Також у статтях 3 та 6 Алма-Атинської декларації вказано, що охорона та зміцнення здоров'я населення, де медичній допомозі відведено центральну роль, є суттєвою частиною неухильного економічного та соціального розвитку, вона сприяє підвищенню рівня якості життя та встановленню і підтриманню миру у світі. Тому вбачається логічним, що відповідно до статті 5 Алма-Атинської декларації та статті 4 Астанинської декларації [5] саме на державу покладено основну відповідальність за охорону здоров'я її громадян шляхом, зокрема, забезпечення доступу до первинної медичної допомоги. Як наслідок, від уряду вимагається розробити національну політику,

стратегію та плани дій для організації розвитку первинної медичної допомоги, як частини загальної системи охорони здоров'я (стаття 8 Алма-Атинської декларації).

Слід зазначити, що наприкінці 2022 року Бюро ВООЗ в Україні провело оцінку потреб у сфері охорони здоров'я. Ця оцінка була спрямована на визначення потреб у сфері охорони здоров'я, основних перешкод у доступі до первинної та спеціалізованої медичної допомоги та лікарських засобів. Методологія дослідження враховувала кореляцію між доходами та доступом до окремих категорій медичних послуг і товарів для населення України віком від 18 років і старше. Під час дослідження було встановлено причини, що перешкоджають доступу до медичної допомоги. Це висока вартість лікування, часові обмеження, пов'язані з тим, щоб дістатися до медичного закладу і назад, час на отримання медичної допомоги, а також обмежена транспортна доступність.

Отже, головною причиною є вартість лікування. Відтак найбільш уразливими залишаються люди, які проживають на тимчасово окупованих територіях та в зонах активних бойових дій, де кожен третій повідомляє про обмежений доступ до послуг та ліків, порівняно з кожним п'ятим в цілому по країні [6].

Слід також вказати на те, що окреслена проблема досі не є вирішеною. Доступ до медичної допомоги мешканців, які проживають на окупованих територіях часто не забезпечено на належному рівні з огляду на, зокрема, безпековий фактор, пошкодження доріг та медичної інфраструктури, відсутність лікарів і досвіду роботи в таких умовах у керівництва органів місцевого самоврядування та медичних закладів тощо.

У 2021 році ВООЗ визначила, що «поліпшення доступу до медичних послуг в межах та поза лініями

фронту для українців, які проживають у районах, що постраждали від конфлікту, має надзвичайне значення» [7].

Ураховуючи наведене вважаємо, що проблема доступу до медичної допомоги в Україні залишається і буде актуальною у повоєнний час. У зв'язку з цим доцільно розробити Національний План дій щодо подолання нерівності у доступі до медичної допомоги уразливих верств населення України на повоєнний період, а також розробити відповідну Стратегію.

Слід також при формуванні Національного Плану дій щодо подолання нерівності у доступі до медичної допомоги уразливих верств населення України на повоєнний період вивчити зарубіжний досвід окремих країн, який виявився успішним при реформуванні їх систем охорони здоров'я у напрямі створення умов рівного доступу до медичних послуг [8].

Варто також передбачити фінансування цього Плану і Стратегії залучивши не лише кошти Державного бюджету, а й позабюджетні кошти різноманітних фондів, асоціацій, грантів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2015 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2015 року): стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ. 2016. 149 с.

2. Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2021 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств у жовтні 2021 року): стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ. 2022. 143с. URL:

https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/zb_snsz_21.pdf

3. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини до 2011 року: Закон України від 22 січня 2010 р. № 1841-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-17#Text>

4. Алма-Атинська декларація ВООЗ 1978 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

5. Астанинская декларация. Астана, Казахстан, 25 – 26 октября 2018 г. URL: <https://www.who.int/docs/default-source/primary-health/declaration/gcphc-declaration-ru.pdf>

6. Доступ до медичних послуг в Україні після восьми місяців війни: система охорони здоров'я залишається стабільною, проте ключові медичні послуги та ліки стають все менш доступними. Організація Об'єднаних Націй в Україні: сайт. 24.10.2022. URL <https://ukraine.un.org/uk/204466>.

7. World Health Organization. На шляху до здоровішої України: Прогрес у досягненні Цілей Сталого Розвитку у галузі охорони здоров'я – 2020, WHO/EURO:2021-1523-41273-58139, Копенгаген, 2021. URL: <https://iris.who.int/handle/10665/340956?locale-attribute=de&show=full>

8. Чеховська І.В. Зарубіжний досвід правового забезпечення реалізації проектів єдиного медичного простору. Ірпінський юридичний часопис. 2020. Вип. 2 (4). С. 31–41.

Касьян А. В.

ВИКЛИКИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ДОСВІДУ ХОРВАТІЇ

Питання післявоєнної відбудови є актуальним в наш час, оскільки кожного дня ми спостерігаємо велику кількість руйнації як військових об'єктів, так і цивільної інфраструктури. Звісно, постає багато питань у самому відновленні, окрім будинків та об'єктів. Варто зазначити економіку, мігрантів, тобто осіб, які повернуться з-за кордону після завершення війни.

Наша держава може взяти певний урок та перейняти досвід країн Європи, які пройшли подібний шлях. Наше дослідження буде базуватись на аналізі досвіду відбудови Балканських країн, які потерпали від війни певний час та українського законодавства, а саме наскільки воно готове для такого процесу та які є «підводні камені» у цій сфері.

Почнемо з аналізу законодавства України. На жаль, законодавчих актів, які мають на меті відбудову зовсім мало, але можна вибрати два законопроекти, які є вже умовним початком для відбудови. Перш за все – це новий законопроект № 7144 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та цивільного захисту на період дії воєнного стану». В аспекті повоєнного відновлення країни законопроектом запроваджено основні засади щодо подолання наслідків війни⁴². Але це лише початкова форма, яка має безліч недоліків, а саме відсутність

⁴² Бенедисюк С. Повоєнна відбудова: Перші законодавчі кроки. NV Бізнес. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yak-budemo-vidbudovuvati-ukrajinu-pislya-peremogi-novi-zakoni-komentar-yurista-50227622.html>.

механізмів, строків та використання міжнародних інвестицій.

Наступним законопроектом, який був поданий до Верховної Ради України 22 липня 2022 року є Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про засади державної регіональної політики». Документ передбачає, що крім загального Плану відновлення, на рівні громад розробляються та затверджуються місцеві плани, на рівні ОДА готуються проекти регіональних планів, які потім подають для включення та затвердження Кабміном Плану відновлення та розвитку регіонів⁴³. Для формування регіональних стратегій можуть залучати Агенції регіонального розвитку, які присутні в деяких областях України. До всього цього, залишено Державний фонд регіонального розвитку. Він виступає як основний фінансовий інструмент для реалізації державної політики у сфері відновлення України. Проте, є велика кількість недоліків у даній установі. Перш за все – це данні аудиту за минулі роки в якому зазначено, що 21% коштів використаний неефективно, а 345 проектів не були реалізовані. Тому, досить зарано говорити про майбутню ефективність даної інституції, допоки не відбудеться реформа в самій структурі.

До цього всього можна ще додати плани європейських країн щодо втілення «Плану Маршалла» для України.

Однією з можливих майбутніх моделей для відновлення в Україні може стати досвід балканських країн, а саме Хорватії.

⁴³ Мартина Богуславец. Закон про відбудову регіонів: полюси зростання чи території відновлення. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/27/689679/>.

За оцінками The European Review (2003), через війну близько 30% хорватської економіки було зруйновано. Індекс виробництва промислової продукції знизився з 205,2 (1987) до 99,7 (1994)⁴⁴. У межах даного аналізу можна виділити два види фінансування – національне та міжнародне.

Почнемо з **національного**. Для відбудови пошкоджених територій уряд Хорватії виділив 3.4 млрд доларів на відновлення територій. Регіони, які не постраждали від війни, брали економічну участь. Суть даної участі – це податки з людей, яких не зачепила війна, оскільки до війни держава функціонувала на соціалістичних засадах. Наслідками цього стало визнання бюджету профіцитним у той період. Після завершення війни органи державної влади прийняли низку нормативно-правових актів, які регламентували порядок відновлення територій. Першим таким документом став Закон про реконструкцію, прийнятий у 1996 році, який встановлював перелік міст, що підпадали під державну програму реконструкції³. Основними джерелами фінансування виступали державний бюджет, кошти Хорватського банку реконструкції та неурядові або міжнародні гранти.

Ще одним документом виступив Закон про території особливого державного інтересу. За положеннями даного закону, особам, як фізичним, так і юридичним надавались безстроково податкові пільги, а для державних службовців було підвищено заробітну платню на 40 відсотків.

Іншими важливими джерелами фінансування стали **міжнародні фонди**. Хорватію у 2004 році було визначено кандидатом до вступу до ЄС, також країна підпадала під

⁴⁴ Косаревић С. Післявоєнна відбудова Хорватії. Центр Дністрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia>.

дію під Програми допомоги співтовариствам у відбудові, розвитку та стабілізації (англ. - CARDS). Завданням програми було координувати допомогу Європейського Союзу, сприяти участі країн у процесі стабілізації та асоціювання з ЄС, запроваджувати стратегічний підхід допомоги країнам, сприяти поверненню біженців і внутрішньо переміщених осіб, надавати необхідні навички та ресурси для початку, розробки та реалізації економічної та соціальної політики, заснованої на європейських стандартах⁴⁵.

Світовий банк виділив кошти в межах Проекту соціального та економічного відновлення Хорватії. Сума становила близько 60 млн євро, 1,5 з яких пішло на розвиток малого та середнього бізнесу. Основним сектором виступила агропромисловість, оскільки до початку війни він мав значні виробничі результати.

Підводячи підсумки дослідження для України, можна виділити декілька основних пунктів, які можуть сприяти майбутньому відновленню держави. Перш за все – це Європейська інтеграція, яка допомогла дослідженим країнам здійснити економічні реформи та покращити політичну стійкість⁴⁶. Наступний пункт – це покращення життя ветеранів війни та вимушених переселенців. І останній пункт, який можна застосувати – це зменшення бюрократичних процедур. Це дасть змогу швидше розглядати питання про виділення коштів для відбудови. Наприклад, у Хорватії це відобразилось у тому, що громадяни не мали швидкої змоги на відбудову пошкодженого майна.

⁴⁵ Косаревиц С. Післявоєнна відбудова Хорватії. Центр Дністрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia>.

Отже, чіткого алгоритму або моделі не існує. Україні варто дослідити досвід кожної країни, яка відбудовувалась після війни і визначити основні аспекти, які можна інтегрувати у законодавство, що дасть змогу для швидкої відбудови.

ПРО АВТОРІВ

Махінчук Віталій Миколайович

доктор юридичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Полюхович Валерій Іванович

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Бакалінська Ольга Олегівна

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Безух Олександр Васильович

доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Гончаренко Олена Миколаївна

доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Кочин Володимир Володимирович

кандидат юридичних наук, старший дослідник, науковий консультант судді Конституційного Суду України, провідний науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Миронова Галина Анатоліївна

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Олефір Віктор Іванович

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Андрущенко Лілія Вікторівна

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Ковалишин Олександр Романович

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Черненко Олена Анатоліївна

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник НДІ приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України

Пождожук Роман Васильович

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Апарат Верховної Ради України, НДІ приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України

Запорожченко Аркадій Віталійович

аспірант, молодший науковий співробітник НДІ
приватного права і підприємництва імені
академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Батрин Олеся Василівна

кандидат юридичних наук, суддя Печерського
районного суду м. Києва

Касьян Андрій Володимирович

бакалавр, студент-практикант НДІ приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України

Наукове видання

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
Науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 13 липня 2023 року)
Упорядник – ***В.І.Полюхович***

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки –
Г.Ф.Нікуліна

Підписано до друку 01.11.2023 р. Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 5,5 Тираж 300 прим. Зам. № 23-010

Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України, вул. Павла Загребельного, 23-а, м. Київ, 01042

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 4758 від 07.08.2014